

MODRA
OPTICA
LETO
VI

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemaajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta šte. 3.
Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 8. ŠTEVILKE

JULIJ

Thomas Mann: O zakonu
Magajna Bogomir: Pojdem u rute
Jontes Gelč: Lajnar Lovro se ženi
Dr. Silva Trdina: Murnova pisma
S. Freud: Zanikovanje
Poročila
Razno

O ZAKONU

(Pismo grofu Hermanu Keyserlingu)

THOMAS MANN

Thomas Mann, veliki nemški pisatelj in Nobelov nagrajenc, praznuje letos svoj šestdeseti rojstni dan. Pred dobrim četrstoletjem je izdal roman »Buddenbrook« in od tedaj se je s svojim zmerom obsežnejšim delom zarasel v nemški narod kakor mogočen hrast. Poleg romanov in novel je pisal o vseh perečih problemih življenja. Njegovo remek-delo je ogromni roman »Zauberberg«. Sedaj živi v emigraciji in je doslej izdal prva dva dela svoje trilogije »Jožef in njegovi bratje«. Prinašamo iz njegove knjige »Zahteve dneva« pismo grofu Keyserlingu, originalnemu nemškemu filozofu, o zakonu.

Speljevati ljudi na spolzki led je kaj malo humano ljubiteljstvo, ki je znano od Sokratovih dni sém kot tipična poteza v karakterni podobi filozofa. Da ste Vi eden izmed njih, sem zmerom slišal praviti, in o tem ne dvomim več, odkar ste nam blagoizvolili zadati v pisateljsko obdelovanje temo, o kateri lahko trdimo, da je izmed spolzkih ledov najbolj spolzek — resnično, tako spolzek in zavraten, da je potrebno imeti v sebi mnogo plesalskega poguma in veselja, da bi ga občutili, spominjajoč se Nietzschejeve pomote, kot »paradiž«. * Priporočati bi bilo tiho pritegnitev malega oddelka rdečookrižanih bolničarjev ob prireditvi tega kočljivega slavja na ledu,, katerega prireditelj ste Vi; kajti da se bodo zgodili najrazličnejši pripetljaji, pri katerih bo potrebna nega, je treba, žal, predvidevati, in nihče ne more reči, da ne bo prav on eden izmed teh »zdrkljajev«. Vsekakor, ob strani stati bi ne bilo primerno. Ne imeli bi drugega opravičila razen strahopetnosti. Človek je zakonec in nima pravice, da bi dejal: Stvar, seveda zadosti problematična stvar, me lahko nekam piše. Poziv ima nekaj, kar človeka osebno in časovno obvezuje. *Hic Rhodus, hic salta.*

Zakon torej — problem. Postal je problematičen v času, kot vse. Naši pradedje, blagor jim, bi ga ne razumeli. Hudi časi so, v katerih se zdi, da postaja tisto, kar je nujno, kar je prared, nemogoče, od znotraj ven, iz človeka ven, ki je sam po sebi problematično bitje, s naravo zvezan, nasproti duhu, obvezan, stvor, ki ga muči vest, ki je prisiljen k idealističnemu in absurdnemu, z nagnenjem, da stalno žaga vejo, na kateri sedi. Vzemite služabništvo, enega izmed temeljev razmerja, prareda, o katerem govorimo, kajti zakon sicer ni nikakšna »meščanska« ustanova, razen če jemljemo to besedo v njenem najvišjem smislu, v onem življenjske meščanskosti; pač pa ima meščanske, socialne temelje, ki so omajani. Onemu domače živali podobno razmerje hlapca in dekle, služinčadstvo, ki je po svojem primitivnem in epičnem prasmislu komaj še za silo ohranjeno na kmetih, je prešlo v mestu že popolnoma v raz-

* Besedna igra med »Paradeis« in »Paradies«, od katerih pomeni prvo, čeprav starejši izraz za »paradiž«, zdaj: paradižnik.

kroj, potegnjeno je v sfero socialne kritike vesti, emancipacije in razstroja. Sleherni vidi, da je postal stan služabništva, ki moli kot patriarhalna ostalina v dobo, zaradi one generalne nespameti človeka že davno iz sebe ven nemogoč, in nihče ne more presoditi, kaj bo s tem in kako se bo to končalo; zakaj epični pojem »domačinstva«, kakor ga je še uporabljajl Kant in k čemur so pripadali mož, žena, otrok in služinčad, je že s tem razbit. — Dejal sem, da ni zakon nikakšna »meščanska« ustanova. Hotel sem ga s tem zavarovati zoper najbolj uničujočo psovko dobe in zoper zamenjavo, ki se pri njeni revolucionarni morali tako lahko in tako neopazno vtihotapi: zamenjavo onega, kar je bistveno meščansko, s pradanim in človeško večnostnim, z brezčasnim in brezstarostnim. Ne vem, če je konservativnost, verovati v nekaj takega, toda jaz vanje verujem. Na primer verujem v brezčasnost, v predkakor zameščanskost, v človeško večnost umetniških praoblik in praduš, v duha epike nemara, ki ga danes zaradi one zamenjave žigosajo kot »meščanskega«. Seveda je treba priznati, da pogostoma varljivo sovpadе meščansko z brezčasno pradanim in trajnostnim. Tako je gojilo devetnajsto, prav za prav pravo meščansko stoletje, epičnega praduha, večno homersko z Dickensom, Balzacom in Tolstojem, v teatralični preobleki z Wagnerjem, v orjaških delih, in kar je nemara od te bítí, velike epične oblike, razkrojeno in intelektualizirano, še preostalo, bo pač pripadalo devetnajstemu, meščanskemu stoletju, in ne dvajsetemu. Tako je bilo tudi prabitno-patriarhalično razmerje »žene«, »domačice« do moža obenem tudi meščansko. »In on naj bo tvoj gospodar,« to ni samo biblično, marveč tudi starofrankovsko. In kar doživljamo oziroma smo že temeljito do kraja doživeli, je socialnokritična podminacija te biblično-meščanske danosti, povzročena z osamosvojitvijo in osvoboditvijo žene, ki kolesari, šofira, študira, ki je postala močnega duha, se takorekoč pomožatila: z »žensko emancipacijo«, ki se je bila, strahota sleherni meščanski konservativnosti, ki je sama od svoje strani spet zamenjavala meščansko z večnostnim, tako smešno in otročje začela in od katere je vendarle preostalo in prešlo v življenje toliko resno neuničljivega, irreparabilnega in takega, kar se ne bo dalo več zaokreniti nazaj.

Gre za izenačenje med spoloma, ki spada k najbolj znamenitim pojavom resnične, notranje zgodovine. Že Wedekind je (mislim da v »Franciski«) ledeno pripomnil: »Razlika med moškim in ženskim oblačilom je po celem svetu v izginjanju.« Njegovemu mignonskem okusu (ki je obenem iskal praženskostno) se je zdela obleka, torej osvoboditev ženskega telesa preko športa in športnega kostima, najzanimivejše. Da pa je vse zunanje simbol nečesa notranjega, da obstoja tukaj odgovarjanje in da živi drugo od drugega, mu seveda ni ušlo. Povsod je preostalo dovolj samičje-muckastega in se lahko imenuje nesmrtno: volja in želja, učinkovati na moža kolikor mogoče očarljivo in skrivnostno, sladko-strašnotuje nasprotnospolno bitje. V celoti pa prevladuje nezadržljiva tendenca po iz- in prienačenju v vseh življenjskih razmerah, v zadevah izobrazbe in poklicne sposobnosti torej, v svobodi udejstvovanja v športu in politiki: in sicer ne več častihlepno-emancipatorično-tekmovalno prepirljivo povdarjeno, marveč z akcentom samo-umevnosti in ne da bi trčila na resen odpor moškega, ki ji nasprotno »prihaja naproti«, kar nikakor ni samo na zunaj.

Nočem reči, da je »požensčen« — tudi beseda »pomožatenje« je, kar se ženske tiče, komaj pravilna, in praktična, toaletno razbremenjujoča, pri tem pogostoma žensko zelo očarljiva »dečja glava« nima prav ničesar več opraviti s tendencioznim striženjem las zgodnjih pravicobork. Toda neki pojem moškosti — galantno, petelinje, surovo, napihnjeno, neumno - z viška doli gledajoče in neumno - obožavajoče hkratu. Atmosfera meščanske plesne dvorane, napeta in bedasta, erotična, okorna, formalnostna, spolzka in zabita — to se izgublja. Dogajanje stremi, tako bi lahko rekli, za neke vrste obojestranskim počlovečenjem, ki omogoča tovarištvo. Nič drugega ni potrebno, kakor nekoliko pogledati naše mlade ljudi, pa ugotovimo, da ni tu več kaj veliko sledu po salonu, viteštvu in damstvu, po galanteriji in minauderiji. Pri mladeniču odpadejo marcialično, palica v hrbtu, treskanje pet druga ob drugo, brke. Brije svoje lice, kar vendarle približa velikopoteznejšo lepoto njegove mladosti (v kolikor je sleherna mladost lepa) oni ženske, in njegova drža ima z modno-časovno določenostjo preje nekaj femininosti pristrizenega in mehkega, kar že prehaja v plesalčevstvo. Tudi on želi biti »lep« — kar je človeško nekaj drugega kot »moški«; častihlepnost ne gre v celoti več za »moškim« in »ženskim« — ali vé, da je lep; in to je odvisno od nekega drugega in splošnejšega emancipacijskega gibanja in zavedanja: od onega mladine, ki noče, da bi se jo razumelo kot nekakšno avtoritativno tlačeno in ugnavano predobliko človeškega, marveč kot nekakšen človeški samosmisel, da, ki hoče, predrzno sicer pač, videti v sebi edino pravo in klasično obliko človeškega — vsekakor pa je odkrila svojo specifično »lepoto« in jo izraža. Lepota je bila zmerom in je danes zavedneje in brez besede povdarjeno splošno mladostno-človeška, torej ne samo ženska aspiracija in ideja. Kjer gre za to aspiracijo in idejo, tam je čisti in surovi pojem »moškosti« duševno nevzdržen: nekaj femininega je spojeno z bistvom »lepote« — vide umetnika, ki ni bil nikoli in nikjer čist in surov mož. Je kos ideje o Androgini, o kateri so sanjali romantiki, v onem človeško izravnanim tovarištvu med spoloma, o katerem sem govoril. Bržkone pač ni naključje, da sovpada nastanek njegove možnosti s psihoanalitičnim odkritjem o prvobitni in prirodni biseksualnosti človeka. In če jemlje naša mladina — mi ji k temu lahko čestitamo! — spolne zadeve z večjo vedrostjo in ravnodušnostjo, kot so to zmogle prejšnje generacije; če se zdi to polje sploh toliko kot razgaljeno svojih nekdanjih tabu-strahov: tedaj bo pač tudi spadalo v oni sestav in se skladalo s tem, da naleti homoerotični fenomen pri mladini na mnogo mirne in nezačudene strpnosti — kakor je tudi sicer od Blüherja sém ta element psihološko spojen za našo zavest vsaj z eno pojavno obliko mladinskega gibanja, z bistvom »ptičev selivcev« (Wandervogelwesen).

Nedvomno uživa danes homoerotika, moško moška ljubezenska zveza, seksualno tovarištvo, nekakšno časovno-klimatično milost in je ne gledamo več samo, če naj homo izobraženi, v luči klinične monstroznosti. Ne po naključju je celo v Franciji, deželi galantnosti par excellence, nastopil eden izmed prvih pisateljev v deželi z dialektično in očitno strastno opologijo te čustvene sfere, potem ko je dolgo zadrževal spis. Resnično ni prav na mestu, če kdo psuje in zasmehuje čustveno zono, iz katere so izšli nagrobni spomenik Medicejcev in David, Beneški sonetje in Pathétique v H-molu. Država naj ukrene, v kolikor ji gre slepo

za čim večje število rojstev, za prirastek prebivalstva a t o u t p r i x, svoje korake zoper ta pojav, čeprav uči antika, da bi lahko našla marsikateri vzrok, da bi se celo zanj zanimala, in čeprav je omenjeni Hans Blüher v knjigi z močno resničnostnim povdarkom skušal dokazati in umel narediti plavzibelno to, da izvira celo država sama iz te sfere. Z abstraktno-estetičnega vidika šele prav, z generozno-humanega, emancipatoričnega, protiutilitarnega in torej notranje protiprirodnega vidika se sploh ne da ničesar ugovarjati zoper to čustveno bit, kateri se torej more priti s sodbo »neestetično« še najmanj v okom. Praktična stran je nekaj drugega. Toda ali naposled ne šepa tudi prirodno? Vsekakor je »estetično« izvenmoralen vidik, ki ne ve ničesar o etiki, o življenjski zapovedi, in ki je od ideje koristnosti in plodovitosti popolnoma nedotaknjen, in zoper emancipacijo erotičnega od ideje koristnosti in razplojevanja, od interesa prirode torej, za katero je ljubezenska iluzija samo trik zapeljevanja, sredstvo za njene fertile smotre, se bodo v estetično-humanem smislu težko našli prepričevalni argumenti. Kjer kraljuje pojem lepote, tam izgubi življenjska zapoved svojo neobhodnost. Princip lepote in oblike ne izvira iz sfere življenja; njegov odnos do nje je kvečjemu strogo kritične in korektivne prirode. Stoji nasproti življenju v ponosni melanholiji in je v svojem najglobljem zvezan z idejo smrti in neplodovitosti. Platen pravi:

»Kdor zrl je z očmi lepoto,
je že izročén smrti.«

Toda ta dva verza tvorita pra- in osnovno formulo slehernega esteticizma ter lahko imenujemo homoerotiko s popolno pravico erotični esteticizem.

Kdo taji, da bi s tem ne bila n r a v s t v e n o izrečena njena obsodba? Pri njej ni blagoslova, razen onega lepote, in ta je mrtvaški blagoslov. Njej manjka blagoslova prirode in življenja — to naj bo njen ponos, kar najtežkodušnejši ponos, toda s tem je ona obsojena, zavržena, zaznamovana z znamenjem brezupnosti in brezsmiselnosti. Ne-blagoslov, to je nesreča, je prokletstvo, kjer ne gre za prirodo in življenje; in prokletstvo, ne enakovredno samo z družabnim odporom, katerega ne jemlje ta tako zabavna in »počlovečena«, z vsemi mazili strpnosti namazana doba tako krvavo resno, neutajljivo lebdi nad to svobodno, presvobodno ljubeznijo. Ta navadno konča v prostastvu in bedi, kot kakor koli visoka intuicija že se je bila začela. Je »svobodna« ljubezen v smislu neplodovitosti, brezizglednosti, brezkonsekvenčnosti in neodgovornosti. Iz nje ne nastane ničesar, k ničemer ne postavlja temeljev, je »l a r t p o u r l a r t«, kar je lahko estetično kaj ponosno in svobodno, je pa brez dvoma nemoralno. Sama goji občutje brezizglednosti, izkoreninjenosti, svoje ne-vezanosti na bodočnost, svojega pomanjkanja smiselne zveze. Njeno notranje bistvo je libertinstvo, ciganstvo, frfravost. Manjka ji zvestoba. Rsnično ne najdeš zlepa ljubezni, ki bila bolj nezvesta, ki bi se čutila manj vezano, ki bi se tako na vse strani razprezala, če prav vidim. Da je v starem veku tvorila spojilo falange, ustvarjala vojno-in smrtno tovarištvo, govori samo navidez zoper to. »Kakšna pa je ljubezen«, vprašuje celo že eden izmed starih, »ki visi na enem samem lasu, s katero je pri kraju, ko požene ljubčku prva brada?« Varljivo

se svetlika, obrača se z lahkoto, ki je življenju pokorni ljubezni vendarle tuja, od predmeta do predmeta. Zmerom se mi je zdelo humoristično in naivno, ko izpove Goethe, ki je bil precej »svoboden« in egoistično nezakonski značaj: »Zelo prijetno občutje je, kadar se začneja v nas prebujati nova strast, ko še stara ni povsem izzvenela. Tako radi gledamo ob sončnem zatonu, kako vzhaja na nasprotni strani mesec, in se razveseljujemo ob dvojnem lesketu obeh nebesnih luči.« Toda zdi se mi, da to odkritosrčno nezvestobo daleko prekaša širokopoteznost homoerotike — kar je vprav izraz pomanjkanja instinkta za stanovitnost in ovekovečenje: ni ustanovljajoča, družino tvorna in spol ustvarjajoča.

Zvestoba je ogromna moralna prednost po prirodi dane, zakonsko možne, plodne ljubezni. Postava Judov, ki so se vsikdar na te stvari dobro razumeli, je grozila že od samega početka, da kaznuje občevanje z dečki s smrtjo. Sodoben filozof te nraštvene rase, Hermann Cohen, išče sintezo Erosa in Etosa, spolnega nagona iz nraštvenosti, v zvestobi. »Zaradi zvestobe,« pravi, »je potreben zakon«; zakaj resnična ljubezenska zvestoba je možna samo v zakonu in preko njega. V resnici je zakon tako izraz in stvar instinkta po zvestobi, kakor tudi njegov stvarnik, njegova šola, njegova plodna tla, njegov ohranjevalec. Eno so; ne da se reči, kaj je bilo preje, ali zakon, ali zvestoba, in v zvezi s homoerotiko postaneta oba enako absurdna. Vse, kar je zakon, namreč trajnost, ustanavljanje, razploditev, spolni uspehi, odgovornost, vse to ni homoerotika; in kot sterilno libertinstvo je nasprotje zvestobe. Jasno, kakor nikjer, se pokaže tu, kako sta čednost in nraštvenost zadevi življenja, nič drugega kakor njegov kategorični imperativ, življenjska zapoved — medtem ko je sleherni esteticizem pesimistično-orgastične prirode, to je, da pripada smrti. Da se sleherni umetništvo k temu nagiba, da stremi v prepad, je le pregotovo. Toda umetnost, ki je vkljub zvezi med smrtjo in lepoto vendarle čudežno spojena z življenjem, črpa iz sebe le tudi zopet antitoksine; življenjska prijaznost, življenjska dobrohotnost tvorita vendar tudi temeljne instinkte umetnika; nekakšna primes življenjske meščanskosti in etike, kakor malo se tudi skladata in sovpadata iz sebe ven umetnost in čednost, ga vsekakor šele usposabljata za bivanje med ljudmi in umetnik je, tako se mi zdi, prav za prav šele pravi (ironični!) posredovalec med svetovoma smrti in življenja.

Morda ste me pravkar pozvali k stvari? Ubogam s tem, da postanem oseben. Že v velikem mladostnem delu,* ki je dalo tudi njegovi meščanski eksistenci podlago, je mladenič obravnaval zakon in očetovstvo, in sicer v prav pesimističnem smislu in duhu. Metafizično doživetje, s katerim se Thomas Buddenbrook pripravlja na smrt, mu je narekovalo, da zanika zakon, v kolikor je »skrb za častno, historično nadaljevanje v osebi potomcev«, kot nekaj zgrešenega in ga osvobodila »strahu pred časovnim historičnim razkrojem in razstrojem.« »V svojem sinu sem upal, da bom dalje živel? V še bojzljivejši, slabotnejši, nestanovitnejši osebnosti? Otročja, zmotna norost! Kaj bi s sinom? Ne potrebujem sina! Kje se bom znašel, ko bom mrtev? V slehernem bom, ki je kdaj in kdajkoli dejal »jaz«, ki govori in bo kdajkoli tako govoril, posebno pa v tistih, ki ta »jaz« polneje, močnejše, bolj veselo izgovarjajo...« Ta odklon od ideje družine in spolnega ovekovečenja, ta beg v metafizično je izraz istega

* Z delom misli avtor svoj roman »Buddenbrookki«.

procesa v razkroju življenjske discipline, v »povratku« v orgiastično svobodo individualizma, ki sem ga v »Smrti v Benetkah« v podobi ljubezni do dečkov še enkrat naslikal. Zmerom sta se mi spajala pojma individualizma in smrti (kakor je bila tudi moja vojna knjiga, »Betrachtungen eines Unpolitischen«, popolnoma v znamenju romantičnega individualizma, in je branila to sfero, vsekakor domovinsko sfero, zoper ono, ki jo izražata ratio in socialna »krepost«, in ki je bila prišla takrat do zame žaljivih literarnih modnih časti) — in obratno pojem življenja z onim dolžnosti, službe, socialne vezanosti in celo dostojanstva. Thomas Buddenbrook in Aschenbach* sta umirajoča, ubežnika pred življenjsko disciplino in nrvstvenostjo, dionizijca smrti: nastroj, na katerega sem se bil z delom svojega bistva dovolj zgodaj razumel. Nočem tega imenovati umetniško, zakaj vnovič, umetnik brez življenjske nrvstvenosti ni mogoč; instinkt za tvorbo sam je njen izraz, je »sposobnost«, je socialnost, in čeprav bi podal najbolj življenju odtujeno delo. Povedal sem že, kako sem bil od vsega početka koncipiral idejo umetništva, kakšno posredovalnost sem mu pripisal: otroci brige v življenju smo, toda vendarle v življenju in v bistvu določeni za nrvstveno dobroto. S štiri in dvajsetim letom sem umel pripovedovati beg v boju izčrpanega v metafizični individualizem — resnično, na to sem se bil že v tej starosti razumel. Toda vedeti je nekaj drugega kot biti, kvečjemu da je del bitja. Goethe je vedel o Wertherju več, kot je bil sam v njem, sicer bi ne bil mogel dalje živeti in dejstvovati. In mladi avtor Thomasa Buddenbrooka se je poročil nekaj let potem, ko ga je bil popeljal v smrt.

Hegel je dejal, da je glede zakona najnrvnejša tista pot, pri kateri je najprej odločitev za zakonstvo in iz te potem končno sledi nagnenje, tako da je pri poročitvi oboje združeno. Jaz sam sem to z zadovoljstvom čital, zakaj to je bil moj primer, ki je nedvomno zelo pogost. Beseda »ženiti se« (kar ne pomeni biti zaljubljen ali zaročen, marveč samo, biti ubran in nagnjen, da bi se poročil) je popularni izraz za to. V idilični pesmi sem osebno izrazil motive in jedro zakonstva in zakona; ni tu psihološko dopuščen nikakšen dvom. Kopica otrok, ki jo gleda mladenič — oče, ki je bil pravkar še samski, kako se naglo nabira, vzbuja njegovo začudenje in njegov »otročji ponos«, kakor sleherna istinitost, ki je pripadla sanjaču. In pridejana je sentenca, da se dozdeva človeku sanj resničnost bolj sanjska, kakor sleherne sanje, in mu globlje laska. Mladi gospodar se torej »nikakor ne čuti malo s svojim izdatnim priveskom in meščansko zasidranostjo«. Toda tudi bojazen se ne sme zamolčati, s katero se ga pogostoma dotakne, njegov notranji pogled vstran, skrb, da bi ohranil svojo »svobodo in samotnost« nasproti življenju, ki ga je vendar »pošteno iskal in nrvstveno hotel«. Svojevrstno doživetje očetovstva je izraženo: videti, kako se gibljejo stvori lastnega hrepenenja in lastne usode utelešeni kot ljudje, ki hranijo svojo lastno usodnost; ogledovati si obdajajočo resničnost, ki se zdi, da izhaja preje iz sanj, kot pa iz življenja —, iz sanj pač, ki so se topot čudno pretvorile v »človeško podjetje«, medtem ko so se preje navadno sanje pretvorile samo v umotvor. In tako se sama po sebi znajde beseda o »pustolovstvu«, o »pestrem pustolovstvu«, če človek pogleda na majhno družino, »najbolj pristrčno med ljudmi«, ki je zrasla iz sanj in »življenjsko dobrohoteče pridnosti«.

* Junak novele »Smrt v Benetkah«.

Ta »življenjsko dobrohoteča pridnost« za pustolovstvo v resničnem, za »človeško podjetje«, za gradeče uresničenje čustva in sanj v življenju je psihološka formula sleherne nrvnosti in socialnosti — protiformula k onemu metafizičnemu individualizmu, ki ga je treba razumeti kot razstroj nrvstvene oblike življenja, kot orgiastično osvoboditev od nje, in ki mu erotično odgovarja estetizirajoče-sterilna ljubezen do dečkov. Ta je, kot sem dejal, v najglobljem nezvesta, medtem ko je po Cohenu zakon »utemeljitev ljubezni v zvestobi«. Ljubezen, ki vodi v zakon, je gradeča ljubezen. Občudovanja vredno pri zakonu je to, da se pri njem pretvorijo sanje in opoj, kot je ljubezen, preko utemeljitve v zvestobi v človeško podjetje, v čudovito razplajajoče se pustolovstvo. Hegel je našel za v zakonu utrjeno ljubezen čez mero lepa določila. Imenuje jo na primer »nrvstvenost v obliki prirodnega«. Lahko bi jo bil tudi imenoval »prirodo v obliki nrvstvenega«. Mar ni v resnici in veliko preko smisla katoliške cerkve, ki ne vidi v njej pravega zakramenta, marveč jo prišteva samo k indulgenci, ljubezenska tvorba zakona sakramentalna skrivnost? Zaman ne skuša filozof ohraniti njenega religioznega značaja, »pieteto«, ki mora biti združena z njo. Zakaj to ni samo tvorba telesnega v nrvstvenem, marveč tudi obratno duhovnega v mesu, in to najprej, kajti k vsemu sakramentalnemu, svetemu in mističnemu bitju spadata meso in kri in nič čisto duhovnega ni sveto. Če so nadcerkveni zakramenti, tedaj so lahko tudi naddružabne institucije; in svojevrstno recipročni odnosi med duhovnim in mesenim v zakonu so, njihova medsebojna vraščenost drugega v drugo, ki do neverjetnosti spominja na bistvo in razmerje umetnosti, kar mu daje neizbrisen pečat sakramentalnega in prainstitucionalno trajnost v izmeni dob.

Vrnem se. K podobi naših dni spada problematizacija vseh stvari, tudi večnostnega, svetega, nepogrešljivega in pradavnega — njegovo navidezno onemogočenje, njegov navidezno neizbrisni propad v dobi. Toda problematizacija večno-človeškega, prainstitucije, po dobi bo pomenila zmerom samo prehod, ne pa resničnega konca in razkroja. Kakor e danes vse in sleherno na prehodu, tako je tudi zakon; misliti na njegov konec, na njegovo prenehanje bi bilo absurdno. Ali je danes več »nesrečnih zakonov« kot v časih, ko je bil v njem patriarhalično-religiozni element močnejši in je težil na njem pritisk svetosti in posvečenosti, ki je branil, da bi prišla »nesreča« do zavesti in zavestnega učinka, da bi se subjektivizirala, in da bi se porodila misel na ločitev? Možno je, verjetno je. Svoboda, individualizem, ojačenje občutja lastne osebnosti (tudi tam in prav tam, kjer bi bilo njegovo opravičilo težko), ideja o »pravici na srečo«, vse to nudi nesreči, želji po ločitvi, lažji dostop do zavesti. Saj je med drugim zakon problem gospodovanja in podreditve. En del — tako bi se lahko reklo k razčiščenju njegovega propada — mora biti tisti, ki služi, ki prenaša, in po patriarhalnem duhu starega, »klasičnega« zakona je bila to žena. To pa je postalo zaradi njene emancipacije, njene individualizacije in osvoboditve, njene enakopravnosti in izenačenosti načeloma nemogoče. Tisto »On bodi tvoj gospodar« e odločno obsoletno, in vendar je bil to princip, ki je zakonsko skupnost, če že ne sploh omogočil, pa vsaj brezprimerno poenostavil. Nič drugače ni s patriarhalnim odnosom staršev do otrok, ki se prav tako, po zaslugi mladinske emancipacije, ne more več vzdržati. Molčim o »služinčadi«, iz katere so nastali zaradi ohladitve in socialistične uzako-

nitve razmerja skrajno širokogrudni »hišni nameščenci«. Vidimo torej: ogražanje in problematizacija zakona in »domačinstva« od moža sém zaradi libertinstva, pravice do sreče, pravice do izmene, če se mu ne zdi njegova sreča popolna; od žene sém, od otrok, od »služinčadi« zaradi emancipacije, pridobljenega samosmisla, svobode, osebnosti. Kulturna diferenciacija je z vsem tem v zvezi in se mu pridružuje. KomPLICIRA in otežuje nezdroljivo priklenitev dveh ljudi za življenje — ki je bila obojestransko možna prav za prav samo ob staroočetovski preprostosti duha, čutov, živcev — do skrajnosti, nepogrešno zahteva popolnoma drugo mero obzirnosti, takta, diplomacije, nežnosti, dobrote, odjenljivosti, samoobvladanja, umetnosti, kakor pa je spadala v primitivnejših časih k »srečnemu« zakonu. Jasno, da je razdražljivost izredno narasla. Definicija zakona vojvode Talleyranda: »Deux mauvaises humeurs pendant le jour et deux mauvaises odeurs pendant la nuit,«* bi utegnila naleteti na mnogo razumevanja. Zato: ločene spalnice (medtem ko je še pred kratkim veljalo patriarhalno spanje v dveh za pritiklino dobrega, pravega zakona), samostojno, razhajajoče se poslovno udejstvovanje in izvrševanje poklica, zmanjšanje možnosti za medsebojno trenje in razdraževanje. Kljub temu trepetanje neizrazljive nestrpnosti v glasovih zakoncev, celo v družbi — izraz, ki razkazuje vsak trenutek osramočujočo eksplozijo nakopičenih množin živčnih muk in obupne razdraženosti. Strindbergovski spomini se porajajo tudi že pri površnem opazovanju večine zakonov — infernalni spomini. Zares pridemo prav lahko, pri nekoliko »hudem pogledu«, do vtisa, da je danes devetdeset odstotkov zakoncev nesrečnih — predpostavljajoč seveda, da so procentualna preračunavanja ali tudi vsaj domnevanja in prehajanja dovoljena in možna, kar se tiče tako relativnih in tekočih pojmov, kot sta sreča in nesreča.

Zakaj pri vsem tem ne izrabljajo bolj izdatno, kot v resnici, institucionalne možnosti ločitve, ki vsebuje družabno komaj še nekaj škandaloznega? Čemu drži kljub temu toliko več zakonov, kakor se jih loči, resnično velika premoč, skorodá vsi, bi lahko rekli? Če iščemo vzrokov za to, tedaj prehaja najbolj banalno v najvišje. Celó v hudih primerih se združujejo praktične težkoče s človeško vztrajnostno lenobnostjo, da potlačijo odločitev k ločitvi in celo misel na to — z ono lenobnostjo, o kateri pravi Novalis, da je tisto, kar »nas priklenja na mučne odnošaje.« Toda v to prirodno sposobnost vztrajanja se še vmešuje nekaj globljega, bolj duhovnega in npravnostnega, nemara nekaj od pietete, ki jo Hegel imenuje: še trivialna »navaja« naj tvori prehod; saj je samo vkoreninjena usodna skupnost, življenjska povezanost, tudi preko otrok, postane pieteta, postane celo v brezverskih časih bolj ali manj zavestno, disciplinirajoče čuvstvo o sakramentalnem značaju zakona kot »gradeči ljubezni«. Celó v hudih primerih, kot rečeno, in koliko bolj še v srečnejših, se uveljavlja tista poduhovljenost in tisto samoosveščenje skupnosti, o kateri govori nekoč Hegel in ki sega daleko preko gole spolne skupnosti, ki jo v neki dobi vendarle itak pusti za seboj. Če bi bil zakon samo tisto, za kar ga strahotno samčevsko definira Immanuel Kant, namreč za »združitev dveh oseb različnega spola v doživljenjsko medsebojno posest njihovih spolnih lastnosti,« bi ne bil

* »Dvoje slabih razpoložen čez dan in dvoje slabih duhov čez noč.«

pokazal tiste individualne in institucionalne odpornosti, katero dokazati mu današnji dnevi tako izdatno omogočajo. Take definicije nam približajo sentenco, da je abstraktno tisto, kar je bistveno brutalno. Finejše, zavestnejše, bolj človeške so one pri Hegelu — ki jih obvladuje vsa tista previdnost, ki je potrebna spricho tako intimnega, mnogostranskega in pietete zahtevajočega predmeta. Hegel je dovolj tenkočuten, da smatra zakon komaj za pravno razmerje, dokler traja. Pravo v zakonu, pravi, naj se še le tedaj pojavi, če je rodbina na tem, da preide v razkroj in bi njeni člani postajali zopet samostojni. Da bi se spraševal po glavnem smotru tega razmerja, tudi odklanja. V njem vidi neko svojsko celoto, katere smisla ne omejuje izguba tega ali onega njegovih možnih smotrov. Zakonsko razmerje, méni, se more »izčrpati že v medsebojni ljubezni in pomoči.« Tudi je jasno, da se to pri postarnih zakoncih zmerom dogaja in da bi zakon kot tak, če bi to razmerje slonelo samo na spolnem občevanju, ob času spolnega ohlajenja avtomatično ugasnil — kar preprečiti je vprav njegov smisel. To ne ovira, da bi telesna skupnost ne spadala k njegovemu sakramentalnemu pojmu. Zakon je »gradeča ljubezen«, to je: spolna zveza postane sakramentalen temelj trajne življenjske in usodne skupnosti, ki jo preživi. Spolna združitev zakona se razlikuje v tem od vseh ostalih, »svobodnih«, da so z njo zvezani misel, namen, smoter za tako ljubezensko ustanovo. Po Kantu bi imeli zakon zato, da se omogoči spolno občevanje, in so primeri, ko se to ujema, kjer prisili strast moža, da poroči ženo, ki je drugače »ni mogoče dobiti,« čeprav bi veliko rajši ostal sam. Tak zakon lahko približno dobro uspeva — da pa ni njen npravstveni temelj najboljši, sledi iz Hegelovega stavka, da je pri pravem zakonu odločitev za zakonstvo primarna, individualno nagnenje pa sekundarno. Človek se ne poroči z ženo, da bi jo »imel«. Spolna skupnost, h kateri vodi zakon in ki tvori njegov sakramentalni temelj, je nekaj bistveno drugega, za poduhovljenje sposobnejšega kot ona, za katere dosego bi se ne bilo treba nujno poročiti. Ta razlika utegne biti tisto, kar dviga ono »navajo«, ki zagotavlja veliki večini zakonov obstanek do smrti zoper vse individualne težave in pretrese, nad smisel gole vztrajnostne lenobnosti in resignacije, in kar daje zakonu kot inštituciji trajnost skozi dobe, značaj človeško-večnega.

Večno-človeško pa je izpremenljivo. Mora biti in bo, ne more propasti, marveč samo preiti v nove življenjske oblike, poleg vsega, kar je njemu podobno. Da postane v času nemogoče, je samo videz; samo v sebi ima moči, s katerimi se more po sleherni oskrumbi na novo posvetiti. Ali resno verjame kdo v konec prapojava umetnosti — ki kar najbolj prepričevalno kaže, da postaja nemogoč? Po Nietzscheju inicirano psihoanalitično spregledanje njenega nosilca, tipa umetnika; intelektualističen razkroj umetniških oblik, nihilistično samozasmehovanje, ki ga gojijo vprav njeni najbolj nadarjeni zastopniki, tako da se zdi, kot da jo jemljejo samo man nadareni in nazadnjaški še resno: ali ne govori vse to nedvoumno za njen konec? In vendar je tudi umetnost zakrament, nekaj duhovnega, nastalega v telesnem, bila je in bo ostala. Tako bo tudi zakon ostal in umel črpati iz globin življenja novo posvetitev. Najhujše in najbolj krivo pa je v vseh stvareh restavracija. Čas, ki ga je samega sebe groza, je poln teženja za restavracijo, hotenja po povratku, po vzpostavitvi starega in dostojanstvenega, po obnovitvi

razrušene svetosti. Zaman, ni več nobenega nazaj. Sleherni beg v oblike, ki so postale življenjsko prazne, pomeni obskurantizem; sleherni pobožno »izrinjenje« spoznanja ustvarja samo laž in bolezen. Je kriva, k smrti obrnjena in v jedru brezverna pobožnost, kajti ne veruje v življenje in njegove neizčrpne posvetitvene sile. Pot duha mora iti povsod do kraja, da bo zopet lahko obstojala duša. Ne more iti za izrinjenje in restavracijo, marveč za vključenje in poduševljenje spoznanja, da se ustvari novo dostojanstvo, nova oblika in kultura.

Prevedel V. B.

POJDEM U RUTE

MAGAJNA BOGOMIR

— Pojdem u rute,
čje je še snig. —

Preden se je Jožica Mlakar umila, si je dolge minute ogledovala telo. Od hipa do hipa so postajale njene oči bolj mračne in žalostne — kajti v njih se je izražalo vse nekaj bolj težkega, podobnega že brezmejni potrnosti in obupu. Pred nekaj dnevi je še dvomila, toda sedaj je sonce, ki je vzhajalo, z vso močjo razsvetlilo vse polno rdečih pegic po koži. Ni mogla več dvomiti: sifilis je bil zopet tukaj. S trepetajočimi rokami si je izmila in obrisala obraz. Potem si je začela pudrati kožo in se je pudrala uro dolgo. Nič ni vedela še, kaj bo storila, toda nekaj je vedela že: k zdravniku se prav gotovo ne bo javila. Začel bi zopet s svojo neskončno vrsto injekcij salvarsana in bizmuta in se pri tem norčeval: »Dušica, to je vse nekaj drugega kot kaka gonoreja, ki jo ima danes že vsaka ptičica. Treba bo resno zdraviti, kajti človek nikoli ne ve, kaj bo sicer prej ali slej s srčno odvodnico, ki postane lahko kot zapestje debela in se končno razpoči, če ga seveda že poprej ne odelpejejo v blaznico. Ne bi govoril, a toliko mi jih ubeži že takoj, ko izginejo prvi znaki s površine telesa in ko zdravljenje še zdavnaj ni končano. Take stvari ti moram brezobzirno povedati, tičica, da mi predčasno ne ubežiš. Seveda, stara ti bo odtrgala nekaj od honorarja, toda kaj hočeš, zdravje je prvo in šele potem pride vse drugo na vrsto.« — Oblekla se je in stopila k oknu. Danes je vstala prezgodaj. Ob štirih se je spravila spat, toda ni mogla spati prav nič in se je dvignila že ob petih. Drugače je vstajala šele ob desetih in zajtrkovala s tovarišicami ob enajstih.

Globoko pod njo se je širilo Sarajevo in se dvigalo in sililo na vse strani pno brdih navzgor. Iz Miljačke so se dvigale meglice in obvisele med množico minaretov. Sončni žarki so se lomili skozi nje in zlato barvali vso dolgo vrsto hiš onkraj: Marin dvor, pošto, gledališče, oficirski dom, judovski tempelj in mestno hišo, pa tudi tiste hiše, v katerih je služila nekoč in je morala biti to, kar je danes in še dekla napovrh za štiri sto dinarjev na mesec. Potem jo je Hafija, s katero se je seznanila v kinu, zvabila v to hišo. »Najmanj sto dinarjev boš zaslužila vsako noč in ti pri tem ne bo treba garati kot črna živina in se še udajati napovrh zastonj. In marsikdaj je med nami prav veselo življenje. Imamo godbo in mnogo vina. Pa tudi ni potrebno, da bi morala z vsakim. Starejši se napijejo in plačajo več kot zahtevaš. Mlajši pa so povečini tako zbegani,

da jih lahko pripraviš v obup. In vsaka izmed nas ima pripravljene ljubčka, ki zbijе tistega, ki bi nas hotel pretepati. Ljubčku seveda ne smeš računati nič in je dobro, če mu včasih kaj kupiš: cigarete, kravato ali kaj podobnega. Seveda, če bi te zelo prosil, mu podariš kakih sto ali dve sto dinarjev na mesec ali pa odstotke od kakega denarnega mastneža, ki ti ga on pripelje v lokal.« Še mnogo drugih podrobnosti ji je povedala muslimanka Hafija in jo je končno pregovorila, da je šla z njo. Gospodinja jo je sprejela prav z veseljem. Rekla je, da ji mora praviti mamica. Mamica pa je Jožici nadela ime Sula, da bo bolj vleklo. Odkazala ji je prav lepo sobo, dosti lepšo od katerekoli, ki jo je imela dosedaj. Dosedaj je imela same »medhenštube«, kakor so rekli, ozke, tesne, mračne, brez oken, nekje za kuhinjo. Ta soba pa je bila bela, svetla, s širokim razgledom na mesto. Ob širokem oknu so visele lepo pletene zavese. Postelja je bila mehka in čisto bela, divan se je udiral globoko in so ležale na njem pisane blazinice. Umivalnik je bil naravnost gosposki. Po njem so ležale posodice za šminko, puder in škatla s hipermanganom. Na visokem stojalu so cvetele pelargonije. »Naša hiša je najboljša v mestu. Da bi ti videla, kako klavirno in divje imajo opremljeno drugod. Seveda, mi smo tudi najdražji in zbiramo same lepoticе kot si ti, pa ne take grde lajdre kot drugod in ki se udajajo za dvajset dinarjev. Tri sto dinarjev si lahko pridobiš vsako noč. Za ostalo boš plačala od vsakega zaslужka polovico, ostalo pa bo seveda tvoje.« ji je pojasnjevala mamica. »V hiši je že sedem Slovenk in videla boš, da ti bo veselo v njihovi družbi. Slovenke ima vsakdo rad in najrajši povprašujejo in stikajo za vami.«

Kaj vsega je doživela Sula — Jožica Mlakar — v vseh teh letih, ki jih je prebila v hiši — to popisati bi bil dolg, ostuden roman. Meni je samo do tega, da bi prikazal njen poslednji dan. Od tistih od sonca ožarjenih hiš ji je zaplaval pogled v hribe, ki so kakor ogromna ograda obdajali mesto. Nikjer na svetu niso hribi tako čudni kakor oni okrog Sarajeva. Neprestano leži v dnevih med njimi neka svetlovijoličasta svetloba. Zdi se, kakor da se je tukaj končal svet in da ni mogoče od tod nikamor naprej. Do obupnosti so goli in prazni in to obupnost še povečujejo trdnjave in razvaline po vrhovih. Toda na drugo stran se hribi razmaknejo v orjaška široka vrata. In skozi ta vrata je mogoče marsikomu vsaj v mislih potovati nazaj. Skozi ta vrata je mogoče v mislih potovati daleč, daleč, skoraj prav tja do Kranjske gore. Tako se tudi Jožica Mlakar ni mogla ustaviti s pogledi v hribih, ampak se je nekoliko okrenila in ko je nekaj hipov pozneje dospela skozi orjaška vrata domov skoraj tja do Kranjske gore, so se ji udrle iz oči solze, ki niso dolgo, dolgo prenehale teči. Morda sama ni vedela, zakaj. Tam nekje onkraj širokih vrat so se dvigali vrhovi: Golica, Špik, Široka peč, Razor, Prisojnik in ni bilo mogoče prav za prav od njih nikamor drugam potovati kot sem v Sarajevo. Morda še v Zagreb, Beograd in Skoplje, toda to bi na stvari sami prav nič ne izpremenilo. Brat sam sicer tega ni zahteval, toda doma so živele še tri mlajše sestre in posestvo je bilo na tem, da pride na boben. Njej, Jožici, pa so napovrh še zaklali v pretepu njenega fanta, ki ji je poprej prisegel, da jo bo vzel. Dosti ni sicer imel, toda od brata bi že lahko šla k njemu. Ko pa je bil mrtev, seveda ni mogla drugega kot nekaj dni prejkati in se odpeljati potem v Sarajevo za služkinjo. Kot služkinja ni mogla bratu poslati ničesar, toda ko je prišla v to hišo, mu je že po enem letu poslala osem tisoč dinarjev. Drugo leto je mnogo

požrl zdravnik, toda kljub temu je lahko poslala že toliko, da je bilo posestvo rešeno. Sedaj, tretje leto, je poslala tudi vsaki sestrici po tisoč dinarjev za doto in obljubila, da bo kmalu poslala še nekaj več. Anica, Marička in najmlajša, Tončka, so se ji zahvaljevale v pismu na dolgo in široko in Tončka jo je vprašala, ali naj se tudi sama pripelje v Sarajevo, ko se vendar v tem mestu tako dobro zasluži. Jožica ji je hitro odgovorila, naj jo sam Bog obvaruje pred tem, da bi se pripeljala. Dobro službo dobiti je namreč sedaj silno težko in njej, Jožici, je samo velika sreča pomagala do tega, da jo je zelo bogata gospa vzela k sebi za strežnico. Naj torej ljuba Tončka ne hodi sem in naj ne pozabi sedaj, ko je visoka pomlad, nasaditi nekaj rož na Janezov grob, da bo Janez vedel, da še ni pozabila nanj. »... Vprašuješ me tudi, ljuba Tončka, kaj dela sedaj moja draga prijateljica Hafija. Pisati ti moram žalostno vest, da je Hafija pred enim mesecem znorela. Ne morem prav nič vedeti, zakaj. Obiskala sem jo v bolnišnici, pa me ni več spoznala. Nepremično leži na postelji in sploh nič ne odgovarja. Revica menda tudi ni razumela nobenega vprašanja, ki sem ji ga zastavila. Ne veš, kako mi je hudo po tej prijateljici, saj nji sem vselej lahko vse potožila, kar mi je težilo srce in tudi o Janezu sem ji marsikaj povedala. Sklenili sva, da se enkrat popeljeva gori na njegov grob, pa je revica poprej znorela. Ali pojdeš kaj letos za binkošti s fanti na Golico? Ne veš, kako bi bila rada sedaj, ko je pomlad, doma, toda gospa me ne pusti nikamor, vendar upam, da bom prej ali slej vendar enkrat lahko prišla. Zadnjič sem bila v kinu in so kazali Bled. Tedaj se mi je zdelo, kakor da sem doma. Tudi druge Slovenke so bile z menoj in so se od veselja jokale in smejale obenem.«

Onkraj širokih vrat se je lesketal v soncu Špik, že ves srebrn v snegu. Kot srebrna sulica je bežal visoko v nebo. Na tej strani Save pa so rdele na košatem drevesu črešnje. Pod to črešnjo je sedela Jožica, Janez pa se je vihtel gori na široki veji, lomil male vejice z debelimi sočnimi sadeži in jih metal v njeno krilo, ki ga je privzdignila. Zelo se je smejal. Potem je bahaško skočil z drevesa na trato in se ujel ob dekletu tako krepko, da je zakričala. »Moj Bog, Janez!« — Udušil ji je besede z ustnicami in črnimi brki. Spustila je črešnje s predpasnika. Nekje visoko pred njima se je srebril v soncu Špik...

Ura v katedrali onkraj Miljačke je udarila devet. Jožica se je zdrznila. Široko odprte oči so naenkrat nehale gledati skozi vrata med gorami in so obvisle nad mestom. Sonce je jadralo visoko. Meglice med minareti so se raztopile v njem. S čaršije je prihajalo zamolklo kričanje navzgor, z obale pa zvonjenje tramvajev in hupanje avtomobilov. Videla je množico ljudi, ki je hitela po obali hitro navzgor in navzdol kot procesija mravljincev. In zopet so ji oči obvisle na pošti. Stisnila je roko na čelo, kakor bi se hotela na nekaj spomniti — potem se je sunkovito okrenila, stekla k omarici, odprla predal in začela iz njega metati bankovce na posteljo. Sklonila se je ob ležišču in začela hitro preštovati. Naštela je šest tisoč štiri sto dinarjev. Zazdelo se ji je, da je naštela preveč, preštela je še enkrat, dvakrat. Bilo je res šest tisoč štiri sto dinarjev. »Da, res, oni visoki, suhi ji je podaril takrat kar tisoč dinarjev zato, ker ga je žena prevarala. Potem je prišel še enkrat in pustil še pet sto dinarjev. Polovica tega in ostalo poprej — šest tisoč štiri sto dinarjev.«

Potlačila je hitro denar v torbico, zbežala iz sobe in po hodniku in skozi »kavarno« na cesto, potem je pretekla reko, hitela po obali navzgor,

planila na pošto, kupila nakaznico, napisala na robu: »Razdelite si med seboj! Prav lepo vas pozdravlja Jožica.« Oddala je denar pri okencu, stekla na cesto, potem se je zopet vrnila. Hotela je zakričati: »Ne, ne, vrnite mi denar! Rabila bom za zdravnika, čujete, za zdravnika! Prosim vas, ne pošiljajte denarja domov.« Pa ni zakričala, le neslišno je nekaj časa odpirala vrata, naenkrat je začutila silno bolečino v glavi. Stisnila je pesti na čelo in zapazila istočasno, kako strme ljudje začudeni vanjo. Popadel jo je strah pred njimi. Šele sedaj je zapazila, da si je bila pozabila ogrniti plašč in da ji ohlapna bluza zakriva komaj polovico prsi. Zbežala je na cesto in tekla potem na vso moč hitro nazaj gori v »hišo«.

* * *

Pri večerji so jo tovarišice vprašale: »Kaj ti je, Sula, danes?« — Pa ni odgovorila. Odkimala je z glavo, kakor da ji nič ni. Sicer so med večerjo malo govorile. Ta dekleta, čeprav so bila nekatera že mnogo let v hiši, se niso mogla nikoli iznebiti neke zoprnosti in strahu pred nočjo, čeprav so skušale neprijetno čuvstvo premagati s šalami in kvantami. Ni bil to samo čut manjvrednosti pred drugimi ženskami, ampak tudi strah pred bolečinami, ki so bile z njihovim »poklicem« v zvezi. Poleg tega niso smele vpiti radi bolečin in so se morale celo prisiljeno prijazno smehljati, ker bi postali moški sicer surovi in bi jih pretepali. Marsikateri bi se premislil, da bi prišel, če bi vedel za bolečine. Da bi jih potlačile, so se poprej napile vina ali zaužile morfij. Nekatere so uživale že tolikšne količine morfija, da bi zadostovale za smrt človeka, ki ga še ni bil vajen. — Po večerji so odšle v »kavarno« in posedle po stolah na nekoliko vzvišenem prostoru, da bi si jih vsak gost lahko dobro ogledal. Mamica je šla mimo njih in jih pobožala vsako posebej po laseh. To je storila vsak večer, kakor bi jim hotela prigovarjati, naj bodo vesele in prijazne. Tudi danes se je ustavila ob Jožici in jo vprašala: »Kaj ti je danes, Sula?« Jožica je zopet odkimala, da ji nič ni. Dvorana je plavala pred njo v megli, čeprav še ni bilo dosti cigaretnega dima. S pojačevalcem okrepljeni gramofon, ki je tulil na polici v kotu, ji je povzročal bolečine v ušesih. Sicer je bila brez vsakega čuvstva in misli. Popadel jo je le nedoločen strah, da ji ne bi postalo slabo. Vse to zadnje leto ji je bilo popolnoma vseeno, kdo jo bo najel. Naj pride petnajstleten mladenič ali pa osemdesetleten starec — prav vseeno ji je bilo. Ljubčka si ni vzdrževala, saj so še tako preveč silili za njo in tudi pretepali je niso, ker jih je vedno zadrževal pred tem njen pogled, ki je bil otroško dober. Gostje so naročili vina in se še niso mogli prav odločiti. Morali so se poprej nekoliko napiti. Pravi pijanci pa bodo dospeli itak šele po polnoči. Vendar se je danes pojavil nov gost orjaške postave. Komaj je sedel, je že poklical natakarja in glasno zahteval: »Konobaru, jednu zgodnu Slovenku!« — Natakar je takoj pokazal s prstom na Mlakarjevo. Orjaški človek se je nekaj hipov zamislil v dekle in rekel potem: »Dovedi!« Natakar je šel po Jožico in jo pripeljal k mizi. »Hočeš piti?« Jožica je prikimala. Naročil je buteljko in Jožica je po vrsti izpraznila nekaj kozarcev. To je gostu silno ugajalo. »Bil sem jaz na 'letovanju' v Kranjski gori in tam smo ga pili, boga mi!« Zagrabil se je za mizo in se smejal na vse grlo. »Na Triglav sem prišel, a potem smo ga v Kranjski gori tako pili, da nisem mogel na Špik. Kako naj pride pijan človek na Špik, ko ni nobene vzpenjače tam! A kje si ti doma, mala?« — »Blizu Kranjske

gore.« — Orjaški človek se je še bolj razveselil. »Boga mi, če se ne lažeš, ti bom dal danes tri sto dinarjev — jaz sem se v Kranjski gori zaljubil kot kak bedak. Tam so babe hudič in ne puste ničesar. Ko sem jo hotel poljubiti, mi je dala tako po obeh licih in mi je rekla, da sem falot, ha, ha! Vražja mačka je bila ta Tončka Mlakar.« Jožici je postal obraz bel kot zid in roka ji je vztrepetala. Izpila je v dušku kozarec vina in rekla: »Pojdiva!«

Po treh urah sta se vrnila v »kavarno«, v kateri je vladal sedaj že velik hrup in je sedelo v nji že mnogo zelo pijanih ljudi. Orjaški človek je še ni pustil od sebe. Poln dobre volje je še naročil vina in razmetaval denar za sladkarije, ki se jih Jožica ni dotaknila. »Razgrizla si mi ustnice in lica, mačkica,« je vzklikal veselo. Nad vse mu je laskalo to, da je bila tako prijazna in ljubezniva z njim. »Če bi ti ne bila tukaj, bi te vzel za ženo, kajti kakor znaš ti ljubiti, bi ne znala niti hudičeva ljubica,« je rekel. V Sulinih očeh je žarelo zlobno veselje. »Razgrizla sem ti jih zato, da me boš čez štiri in dvajset dni preklinjal iz vsega srca,« si je mislila. Zahteval je, naj mu pripoveduje kaj o domačem kraju in o svojem življenju. Pripovedovala je razigrano in veselo in vtikala vmes šale in kvante. Orjaški človek se je kar tresel od veselja in končno je zaklical natakarkju, naj vstavi kako slovensko pesem na gramofon. »Sto dinarjev dam za to.« Natakark je veselo stekel k polici, vstavil ploščo in navil. Hip nato je začel prepevati gramofon žalostno tuleč v dvorano:

Pojdem u rute,
pojdem u rute,
čje je še snig —
tam je moj pobič,
moj pobič, oj, pokopan.

Tam dov poklekнем,
poklekнем, poklekнем,
'n mav požebam,
da n' bo moj pobič,
moj pobič, moj pobič
ležov koj sam.

Silno lepa melodija je kljub temu, da jo je tulil gramofon, povzročila, da so prisluhnili v začetku tudi najbolj hrupni pijanci, toda proti koncu je njihov krik že zopet prevpil besede pesmi in se nihče ni menil zanjo. A Jožici je udarilo naenkrat čelo ob mizo in začela je glasno in krčevito jokati, da je jok prevpil ves hrup. Orjaški človek se je zaradi tega takoj razjezil. Ni mu ugajalo, da bi kdo jokal poleg njega. Vrgel je denar po mizi in odšel. Nekatere še neodddane tovarišice so pritekale z odra k nji, jo prijele pod pazduho in jo vlekale k sebi. Čeprav so bile navajene tudi takih izbruhov žalosti, so jo tolažile na vso moč in jo božale po licih. Pomirila se je in zastrmela v dvorano. Ta hip je stopil v »kavarno« mlad vojak, očitno dijak. Že po tem, kako je vstopil, se je videlo, da je prišel prvič. Natakark je hitel k njemu in ga hotel smehljaje posaditi k mizi. Toda on je odkimal. »Nimam dovoljenja. Tu me ujame patrolja. Pripelji mi kako lepo žensko. Počakaj!« — Preletel je z očmi vrsto neodddanih deklet in takoj pokazal na Jožico. Avtomatično se je dvignila in prišla k njemu. »Ali prinesem v sobo vina,« je vprašala natakark. Dijak je pri-kimal, čeprav se mu je videlo, da je bil že nekoliko vinjen, in je odšel

potem takoj z Jožico v sobo. Že po prvih stavkih, ki jih je izpregovoril, je spoznala, da je Slovenec. Sedla sta na divan. Natakara je prinesel buteljko in kozarca ter hitro odšel. Nalil je in sta izpila. »Kako ti je ime,« je vprašal. — »Sula.« — »Ali si muslimanka?« — »Da!« — »Od kje si doma?« — »Iz Mostarja. A kje si ti doma, mladi!« — »Saj ne boš vedela, kje je to. Iz Kranja pri Ljubljani.« — »Si iz Slovenije torej? Pripoveduj mi kaj o Sloveniji! Mnogo sem že slišala o tej deželi. Pravijo, da je v njej silno lepo. Zelo rada bi potovala tja.« — Začel je pripovedovati na dolgo in široko, ona pa je neprestano prikimavala in govorila: »Da, da!« ne da bi odmaknila pogleda z njegovega obraza, ki je bil skoraj deklško mladosten. Zdelo se je, kakor da gleda na nekega še prav majhnega dečka, otroka. Tako mehke in blage so bile v teh hipih njene oči. Potem jo je začel slačiti in zastrmel nekoliko omamljen na njeno telo. Pustila mu je, da jo je gledal. »Ni zapazil pegic,« si je mislila. — »Krasna si ti, muslimanka! Škoda te je za ta prostor,« je rekel in jo prijel za roko, da bi jo peljal v posteljo. »Ne, ne pojdeš k meni,« je vzkliknila naenkrat. Začuden in z grenkim nasmehom je obstal: »Ti se bojiš, da bi ti ne plačal, ker sem vojak. Inženir sem in imam denar. Poleg tega sem ušel iz kasarne in bom zato nekaj dni zaprt, ti se pa braniš.« — Strmela je vanj. »Ne, ne bojim se, da bi mi ne plačal. Toda ti nisi bil še nikdar pri taki ženski kot sem jaz.« — »Nisem bil, a kaj te to briga. To je moja stvar.« — »A imaš doma svoje dekle?« — »Tudi to je moja stvar. Ne vprašuj takih stvari!« — »Mladi, obljubi mi, da ne boš nikoli več prišel v tako hišo kot je ta. Dobro ti hočem in svetujem ti to. Ne bom spala s teboj, ker ti hočem dobro. Tudi mi ni treba plačati.« — Razsrdil se je in se okrenil k vratom. — »Pojdem po drugo.« — Prijela ga je za roko in zajokala. »Ne hodi! Ne stori tega! Nočem zato, ker imam sifilis. Tudi pri drugi bi lahko zbolel.« — Obstal je ves začuden. »In drugi?« — »Za druge mi je vseeno,« je rekla sovražno. Zamislil se je. »Dobro dekle si, mala! Pojdi k zdravniku, da se pozdraviš. Škoda bi te bilo. Vrnem se sedaj v kasarno. Tukaj imaš denar!« — Odrinila mu je denar nazaj. »V kavarni plačaj vino!« — Še dolgo je strmela v vrata. Potem se je hitro napravila in stekla skozi stranska vrata na breg Miljačke. Tudi sedaj še ni vedela, kaj bo storila, a tekla je naprej in naprej in zavila gori v bregove, med katerimi se med orjaškimi prepadi vije Miljačka v mesto.

Sarajevo je eno izmed najlepših mest sveta — posebno v noči, ko se luči, razproste vsepovsod po bregovih in rebreh, kar navidez družijo z lučmi neba. Vzpenjala se je navzgor med temi tisočerimi lučmi, višje in višje, prišla iz mesta in hitela potem nad prepadi naprej in naprej, dokler ni dospela nad najvišji prepad. Tik pred njo so štrleli visoki črni vrhovi v zrak, gore, mimo katerih res ni bilo mogoče več naprej. Tudi sedaj še ni vedela, kaj bo storila. Veter je vihral z njenim poletnim plaščem. A pogled ji je že padel navzdol čez orjaško pečino na svetlika-jočo se strugo Miljačke. Vrtelo se ji je v glavi in je radi tega vpila na vso moč in so bili ti kriki podobni krikom živali, ki jo preganja sovražnik in ki ne more naenkrat nikamor, ker je pred njo vse zaprto. In tako je njeno telo, preden se je prav zavedla, že drvelo navzdol mimo pečin, treščilo na gladino Miljačke, ki je pljusknila visoko na vse strani. Globoko pod njeno gladino je obležalo mrtvo telo, iz katerega je počasi vrel proti površini rubinastordeč trak še sveže krvi.

LAJNAR LOVRO SE ŽENI

JONTES GELČ

1

Mesec je polil gramozno jamo, posuto z barakami, s svojo svetlobo, da je bila videti z višine, s ceste kakor pravljlična pokrajina.

Barake, ki so bile med seboj ločene z ozkimi vrtiči, ograjenimi z lesenimi plotovi, so si šepetale čez blatno cesto o življenju, ki je bilo v njih, in ženske, ki so prisluškovale dogajanjem za stenami svojih sosedov, so skrbele, da ni bilo tajnosti med njimi. Bolj kakor čez teden so bili glasni v tej globeli ob sobotah na večer, in popotnik na cesti, ki je šla tik nad jamo, je iz njenega dna slišal krike, kot da bi prihajali iz predpekla. Žvenketanje posod, ki so se razbijale ob stenah barak, je potrjevalo slutnjo o težkem življenju v tej grapi.

Edino v baraki, ki je ležala najbolj globoko v soteski in ki se je ob dežju pogrezala v blato, je bil dolgo večer mir, kot da bi bila brez stanovalecev. Zadnje leto šele se je prelomila v njej puščobna tišina.

Njen gospodar, molčeči lajnar Jernej, ki jo je bil sam s prihranjenim in priberačenim denarjem sezidal in ki je živel v njej pravo puščavniško življenje s svojim bratom Lovrom, dvojčkom po rojstvu, s katerim sta si bila podobna kakor jajce jajcu, je umrl. Tedaj se je njegovemu bratu, ki je bil tudi lajnar, jahotelo žene, zahotelo se mu je živeti z njo, jesti z njo pri isti mizi in spati z njo v isti postelji.

Še pred smrtjo brata Jerneja se je bila med Lovrom in Malko splela nevidna vez, toda Lovro je imel pred bratovo molčečnostjo, vzdržnostjo in resnostjo tako spoštovanje, da se ni upal niti z besedico približati dekletu.

Že pet let si jo je na tihem želel in to prav od tistega dne, ko se je vračal iz mesta domov mimo njene barake in jo je videl, kako je prala pred pragom in se sklanjala nad čebrom. Hotel se je je dotakniti, prijeti jo, toda ker ni tega še nikoli v življenju storil, je nenadoma prestrašen povsili roko — in le pogleda sta se ujela. Malka se je ustrezljivo nasmehnila in se znova sklonila nad čeber. Od tistega dne je hodil samo še mimo Strojave barake, kjer je živela Malka pri svoji poročeni sestri; in čeprav je morda ni bilo, jo je vendarle v duhu videl, kako se sklanja smehljaje nad čebrom. Posebno dobro se mu je zdelo, da je bila Malka še mlada; to, da je imela močno navzven vzbočena bedra in izredno kratke noge, ga ni motilo. Videl je na njej samo okrogel obraz z jamicami v rdečih licih in okrogle, vabeče, večno se smehljajoče rjave oči. Tudi njene grudi, kolikor je mogel presoditi, so bile okrogle in trde, in njemu, ki je bil v devetinsitridesetem letu še devičnik, je bilo to več ko zadosti. In kadar koli jo je zagledal in se mu je na njegove proseeče poglede prijazno, mnogo obetajoče nasmehnila, je imel občutek, da mu bo od sreče razneslo prsi. Če je stala na pragu, naslonjena na podboje vrat, z vzbočenimi prsi in mogočno vzravnana, jo je občudujoče primerjal z Marijo Magdaleno.

Isti dan, še isto uro, ko je izdihnil brat Jernej v bolnici, in še preden je dobil popolnoma mrzle noge, se je Lovro prekrižal, zamenjal svojo hreščečo, staro lajno z bratovo dobro ohranjeno in šepaje odkrevsal s svojimi iksastimi nogami proti baraki na koncu jame. Lajna je otožno

zapela »Zwei Herzen«. S široko odprtimi usti je zamaknjeno strmel in poslušal, kot da bi še nikoli ne bil slišal bratove lajne. Ko se je prikazala na pragu Malka, ni strpel več, zaustavil je lajno in povedal glasno, kot govorijo glušci: »Ve'te, zdaj pa je že izdihnil brat Jernej in njegova lajna je zdaj moja. Dobra je, in kakor nova je.«

Kot da bi hotel dokazati resničnost svoje hvale, je brž zavrtel kljuko in lajna je sanjavo pela dalje: »Zwei Herzen«.

Isti večer, ko so pokopali njegovega brata, se je lajnar Lovro ob plotu za barako s klecajočimi koleno izpovedal Malki in ji rekel, da bi potreboval gospodinjo v hiši in da jo ima že pet let rad, vse od tistega dne, ko jo je videl, kako se je sklanjala nad čebrom.

Malka, ki je spoznala njegovo sramežljivost, mu je uslužno pomagala iz zadrege in pomembno pritiskala njegovo roko na svoje prsi.

In še isti večer je dobila baraka lajnarja Lovra svojo gospodinjo.

2

Nekaj mesecev pozneje. V delavski koloniji blizu gramozne jame.

Lajnar Lovro je zavrtel kljuko na lajni in toliko da se je na muziko na pragu prikazala prva ženska, je zaustavil inštrument in v eni sapi s strašanskim navdušenjem povedal: »Ve'te, zdaj pa se bom oženil. Gospod župnik so prišli k meni domov, pa so rekli, da naju zastonj zvežejo, samo da ne bova več v pohujšanje živela na koruzi. Ve'te, pa midva se bova poročila rajši na Brezjah. Kar jutri zjutraj odromam na božjo pot na Sv. Višarje, da bom prislužil denar za obleko in poroko.«

S skoraj belimi očmi se je ozrl v svojo poslušalko in nanovo navil, toda že pri prvih akordih je spet ustavil in hlastno nadaljeval, kot da bi bil preje pozabil povedati nekaj strašno važnega: »Ve'te, pa ona se bo omožila z mano; précej, ko sem jo vprašal, če bi me hotela, ker sem že tak, ves kilav in star, je rekla: da! Ve'te, zares je strašno dobra, ve'te, to srajco, ki jo imam, mi je oprala in pozašila, kadar sem prišel z božje poti domov, in tudi uši mi je otrebila, ve'te, da je potem zares dobra. Ve'te, pa mlada je, komaj devet in dvajset jih bo v jeseni, šestega oktobra, ve'te, da je potem zares dobra, da me bo hotela vzeti za moža. Ve'te, pa bolna je na maternici in otrok ne bo mogla imeti.«

Spomnil se je kljuke na lajni in jo zavrtel. Na dvorišče so se vsuli iz sosednjih bajt otroci. Pobožno so strmeli v lajno in v melanholično zasnanjani Lovrov obraz.

Prepočasi je šlo h koncu. Lovro je postal sredi pesmi nestrpen in začel s strastno naglico navijati, da je naposled lajna melodijo kar zdrdrala. Komaj je izzvenel zadnji akord, si je začel spet lajšati svoje prepolno srce. Stal je majčken, suh, s smešno iksastimi nogami, podobno kakor stoji govedo, med gručo otrok, kur, žensk in ščenet in razlagal svojo srečo. Otroci so začudeno zijali vanj, ženske so se potihoma ali na glas smejale.

Brž ko je nanovo izpraznil svoje srce, je, ne da bi se ozrl po svojem občinstvu in ne da bi počakal morebitnih darov, pobral s tal svoj preluknjani klobuk in sijoč od sreče odšepal, obdan od krdela otrok, proti domu.

Njegovo spremstvo se je polagoma zredčilo in kmalu je krevsal sam z blaženim smehlajem na licu po ozki stezi v gramozno jamo.

Baraka je bila zaprta. Še vedno ožarjen od sreče, je sédel na prag, kjer je navadno na večer Malka lupila krompir in luščila fižol in grah,

ki ga je bila nabrala na vrtičku. Hotel je še za minuto uživati blaženi mir, ki je bival v njegovi duši. Od dima, ki se je valil zlasti ob večerih pred dežjem iz barak, da so ženske dišale po prekajeni svinjini, ga je dušilo, da je pričel starčevsko nadušljivo kašljati.

Nad gramozno jamo so se rdečile, temnile in bledele vijoličaste večerne zarje, da je bilo videti nebo kakor polito z raztopljenim škrlatom. Lovro se je ozrl v rdeče nebo in sklenil roke k molitvi. Preslišal je stopinje bosih nog in šele ko se je hreščoč glas zakrohotal ob njem, se je zdrznil.

»No, kaj se ti je zmešalo, da moliš zunaj? Izgini noter, da te ne vidijo in slišijo babe. Imele te bodo še za večjega prismojenca, za kakršnega te že imajo! Sleci srajco, da ti jo operem za božjo pot!«

»Bom že namočil srajco in tudi opral jo bom sam, samo ne kriči tako.«

Vstal je užaljen in se umaknil v barako. Odložil je lajno, sédel za mizo in naslonil glavo v dlani. Nepremično je strmел predse; naenkrat je zajokal kakor dete.

Malka se je razkoračila, dela roke v boke, gledala ga s stisnjenimi očmi, končno se je zaokrenila in pograbila vedro, da gre po vodo.

»Malka!«

Obstala je na pragu: »No?«

»Malka, Malči, ti še ne veš, kako si me osrečila, ker me maraš za moža. Ampak povej, zakaj si zdaj tako groba z menoj, preje si se mi zmerom smehljala, zdaj, tik pred poroko, me pa zmerjaš. Ti še ne veš, tako mi je, kakor da bi še enkrat prišel na svet, ko imam tebe, ampak samo prosim te, bodi dobra z mano. Če si taka, kakor si bila prejle, sem tako žalosten. Malči, verjemi mi, nikoli nisem mislil, da bom še kdaj tako srečen, niti sanjati si nisem upal kaj takega. Veš, Malči, včasih se mi zdi, da se mi bo od sreče v prsih kar nekaj raztrgalo. Veš kaj, česa se najbolj bojim? Vidiš — odkrit bom rajši; ne gre mi v glavo, da bi me ti res mogla imeti rada. Strah me je, da sem prestar zate... Povej, Malči, če je res tako, kakor se bojim, da je? Bog in sveta Devica Marija ne dajta, da bi se vzela in stopila pred altar brez prave ljubezni. Vidiš, Malči, rajši se précej za zmerom razstanem s tabo, kakor, da bi me vzela, če me nimaš rada. Veš, nekdo se mi je smejal prejšnji mesec in rekel, da me maraš samo zato, ker živiš brez dela pri meni in te jaz redim... oprosti; saj mu ne verjamem, vem, da si je vse samo iz hudobije izmislil.« Glas se mu je utrgal in ganjen se je opotekel, da bi jo objel. Pustila je, da jo je prižemal nase. Samo oči je stiskala, česar pa on ni videl.

»Tak daj že mir, po vodo moram; précej se vrnem, tačas pa sleci srajco in jo namoči!«

Spustil jo je. Povesil je roke in sklenil starčevske prste. Nepremično je obsedel. Glava, ki je bila že skoraj brez mesa in las in ki je spominjala na mrtvaško lobanjo, mu je klonila na prsi.

Nadušljiv kašelj ga je vrgel iz bolestone zamaknjenosti.

Stopil je na prag, da bi jo prej zapazil; potem se je spomnil, se vrnil, slekel srajco in jo vtaknil v kad, ki je stala pod posteljo. Gol do pasu, suh, da bi mu lahko preštel rebra, s preširokimi hlačami, ki so mu lezle čez boke, je stal na pragu in čakal, kdaj se prikaže Malči z vedrom na glavi, nizka, okrogla in mlada. Ko je zavila izza ogla in ga zagledala, je vzrojila: »Zakaj stojiš na pragu gol, kaj ne vidiš, da se ti bodo babe smejale, vsaj srajco obleci, če že stojiš na pragu.«

»V čeber sem jo vtaknil.«

»No, potem pa ostani v hiši!«

Prestrašeno je pogledal, umaknil se je v barako in se previdno prestopal, da ni bos hodil po kurjih in zajčjih odpadkih. Zlezal je v ličkanje v kotu, kjer se je bočil tik nad posteljo poševni, krvavo pomazani strop. Nad sliko lurške Matere božje je nepremično čepela velika, rdeč-kastorjava stenica. Zagledal se je vanjo, potem prešel z očmi na Mater božjo, ki jo je prinesel s svoje prve božje poti. Dokler ni bilo Malka pri hiši, so zadostovali dohodki, ki jih je priberačil z lajno po mestu in po predmestjih. Malka ga je pripravila, da bo zdaj v teku enega leta že tretjič odšel po zaslužku na božjo pot na Sv. Višarje. Z resničnim navdihnjenjem je čakal zdaj odhoda, zakaj ta božja pot mu mora prinesiti srečo, sredstva, da se oženi z Malko. Mehanično, z blaženim, zaslanjanim smehljajem je iztegnil roko, varno je približal kazalec k steni in pritisnil. Rdeča, podolgovata lisa se je potegnila pod prstom na mestu, kjer je počivala preje stenica. Legel je vznak in obrisal prst v ličkanje. V baraki je zaropotalo. Malka je s treskom spustila z naročja butaro drv, nato je pograbila posodo za pomije in odšla iz barake.

Z napetimi ušesi je prisluškoval. Ko se je vrnila, je zastokal. Ni se zmenila, samo vprašala je s tistim posebnim nizkim glasom, ki ga imajo ženske, kadar so jezne: »Kam neki si zbasal srajco?«

»Malči, saj je ni treba drgniti, samo malo jo prežuli in ožmi, pa bo dobro, saj je tako ne bom nosil dolgo več. Veš kaj, kar pusti jo, jo bom sam opral, ti pa si daj že malo počitka. Razpravi se in lezi k meni.«

»Kaj boš neki ti, bom že sama oprala, zato pa sem pri hiši.«

»Ne, ne, rad te imam, vidiš, samo zato si pri meni...«

Hišice v gramozni jami so bile kakor pogreznjene v globel, zadušene od jutranjega somraka, ko je odhajala lajnar Lovro z lajno preko ramena in z malho preko drugega in krevsal na božjo pot na Sv. Višarje. S poljubi od mlade bodoče žene in posebnim vonjem po njej, ki ga je hranil in nosil s seboj v nosnicah, in z blaženim smehljajem, s svežo srajco na sebi, se je odpravil na pot, da si potem oddahne v večni sreči, ki jo je pričakoval od zakona. Venomer se mu je v mislih ponavljala beseda: »Žena«, toda ni je odganjal, kajti pomenila je zanj nedopovedljivo, ogromno radost.

Že štirinajst dni je sedel sključen pod drevosom in navijal lajno. Čehljal se je, ker se je bil medtem nalezal uši. Še rajši je stal, če je le zmogel, ker se je zavedal po dolgoletni izkušnji v svojem poklicu, da stojé zasluži znatno več, k čemur so pripomogle njegove pokvečene noge, ki so v tem položaju mnogo jasneje predstavljale njegovo nezmožnost za delo.

Njegova lajna je postala hreščeča, do konca izživeta in sentimentalni »Zwei Herzen« so obupno jokali po počitku. Nič manj ni hrepenel lajnar Lovro po svidenju s svojo Malči. Kakor rožni venec so se vrstile slike in dogodki: časi sreče, med njimi posejani prepirčki; tudi teh se je spominjal z radostjo, zakaj izhajali so prav iz njenega bistva. Najmogočnejša, z žebli v srce zabita pa je stala Malka, sklanjajoča se nizko nad čebrom, smehljajoča se s posebnim, greh obetajočim smehljajem. Da, zato, prav zato, da bi zapeljala njega... da bi mu dala spoznati žen-

sko... Usmilila se ga je ženska in ga zapeljevala, njega, siromaka, ki je bil že od rojstva telesno pohabljen in ubog na duhu in ki je ostal do svojega devetinštiridesetega leta nedolžen, kot ga je bila rodila mati, uboga beračica. Njemu, ki si ni niti upal sanjati o ženi, bo čez par tednov zakonito pred gosposko in cerkveno oblastjo pripadala žena ob mizi in postelji. Zakričal bi od sreče vsemu svetu, da bo dobil on, ubogi lajnar Lovro, ženo. In ker ni mogel kričati, je s celim rožnim vencem večno istih besed pripovedoval o svoji sreči vsakomur, ki ga je hotel poslušati. Od hvaležnosti je na skrivnem poljubljal drevo in zemljo, čeprav se je težko sklanjal.

To, da je Malka nekako bolna na maternici, je vedel, smilila se mu je in zlobnim jezikom ni hotel verjeti, ki so mu šepetali o različnih vzrokih te bolezni. Vedel je, da je poznala moškega že pred njim. Toda ni si belil glave s takimi stvarmi, marveč je sprejel s hvaležnim srcem to, kar so mu sreča, Bog in življenje naklonili. Želel pa je, da bi odslej pripadala edino in samo njemu.

Končno je prišel dan, ko se mu je bilo vrniti z denarjem, ki ga je bil priberačil — naštel je tri sto in ena in dvajset dinarjev, ki so bili namenjeni za poročne stroške: zo božjo pot na Brezje, poroko, obleki za ženina in nevesto. Vzela bi s seboj tudi lajno, ki pa bi počivala do konca poročnih obredov, in šele za pot domov, ki bi jo naredila peš, bi spet zaigrala svoj večni: *Zwei Herzen*.

Bližal se je domu v gramozni jami.

Že na cesti je širil nosnice in od čakanja, da jo bo objel, je bil blažen njegov obraz. Obstal je na pragu barake in srce mu je glasno utripalo. Hotel je vstopiti tiho, da bi jo presenetil, toda baraka je bila zaklenjena. S tresočim glasom je zaklical: »Malka!«

Tiho. Baraka je bila zaklenjena, na razbitih oknih pa so visele zavese: na prvem je viselo žensko umazanozeleno, zakrpano krilo, na drugem zašit predpasnik. Hotel je stegniti roko, da bi odgrnil zastor od razbitega okna. Tedaj se je cunjica sama odmaknila in prestrašen, skuštran, zardel obraz je strmel vanj z debelimi, izbuljenimi očmi. Mračna slutnja ga je spreletala. »Malka, Malči, kaj je s tabo?« je vprašal s strahom in kolena so se mu zašibila.

»Ti si že prišel...?« je odvrnil prestrašen glas. Prijel se je za glavo, potem je naglo vrgel od sebe lajno, da je tožeče zacvililo v njej. S pestjo je strl okno in s spretnostjo, ki bi mu je nihče spričo njegove pohabljenosti ne bil pripisal, je vdrl v sobo, preden se je Malka še dodobra zavedla. Planil je k postelji in pograbil Bosanca, ki se je bil šele v poslednjem trenutku zavedel, kaj se dogaja in se je hotel v naglici obleči, za vrat. V klobčiču sta se zvalila na tla. Lovro je bil, grizel kakor zbesnel. Šele čeber vode, ki jo je nanju zlila Malka, ju je za trenotek razdvojil. Bosanec je v naglici pograbil ostanke obleke in se z bliskovito naglico izgubil skozi okno.

Dolgo je že mesec svetil v gramozno jamo, ko je lajnar Lovro še vedno sedel ob mizi in jokal.

Ostal je sam.

Njegova lajna je ležala ob njem na tleh tiho, kot da žaluje z gospodarjem.

Četrti dan proti večeru je prišla Malka. Plaho je potrkala in prosila, če sme vzeti in odnesti svoje stvari.

»Vzemi!« je rekel in se umaknil pred prag barake.

Pol ure je spravljala Malka skupaj svoje stvari, in pol ure je sedel lajnar Lovro na pragu barake, gledal v stran in imel starčevske roke sklenjene. In pol ure je molil, da bi ga Bog obvaroval pred skušnjavo.

Ko je odhajala, se je ozrl proč in kakor hitro je prestopila prag, je stopil v hišo. Zakuril je ogenj v štedilniku, naložil kadila v lopatico in pokadil vso hišo, da bi ne ostalo ničesar več za Malko. Toda ko mu je udarjal vonj kadila v nosnice, jih je nezavedno širil, zakaj zdelo se mu je, da vonja njo. Vsa baraka je še vedno dišala po njej; po prekajeni svinjini je dišalo kakor nekaj in spomini so ga obhajali. Molil je očenaš, da bi ga Bog obvaroval pred skušnjavami.

Pozno v noč so še videli sosedje, kako je lajnar Lovro hodil okrog svoje barake z lopatico v roki in kádil.

Lovro je pretaknil vse kote v baraki; celo vsak posamezen listič ličkanja na postelji pod poševnim stropom je pogledal — toda njegovih tri sto ena in dvajset dinarjev, ki jih je bil prinesel z božje poti s Sv. Višarj in jih skril v posteljo, ni bilo nikjer.

— Oh, oh, nesrečna ženska, ob vse me je spravila... je stokal in zraven širil nosnice.

3

Komaj se je ob prvih zvokih melodije prikazala na pragu prva ženska, je Lovro ustavil lajno in v eni sapi povedal:

»Ve'te, zdaj pa nisva več skupaj z njo, sem že šel tudi na sodnijo in povedal po pravici vse, da ima ljubčke tačas, ko se jaz mučim po božjih poteh zanjo.«

Spomnil se je kljuka na lajni in jo zavrteel. Melanholično se je zastrmel predse, stal je na široko, z iksastimi koleno, in na dvorišču kolonije so drveli otroci skupaj.

Turobno je škripala lajna svoje »Zwei Herzen«, cvilila in hreščala. Navijal je vedno bolj nestrpno in na koncu je ob poslednjem akordu hlastno nadaljeval: »Ve'te, zdaj mi pa ne bo nihče več pozašil srajce in uši otrebil, kot mi jih je ona. Zdaj bom pa spet revež.« Z rokavom je potegnil čez starčevsko vodene oči, mehanično pritiskal na kljuko stare lajne, da je cvilila svojo »Zwei Herzen«. Spet se je domislil nečesa, zaustavil je godalo in dejal: »Ve'te, pa rad sem jo imel; ve'te pa gospod sodnik so rekli, da naj jo kar pustim pri miru, da je tako najbolje za mojo dušo, saj je tako ni nič prida. Ve'te, da potem zares ni, če so sami gospod sodnik tako rekli. Pa sem jih kar ubogal in se vdal v božjo voljo. Ve'te, da je zame tako najbolje. Ja, ve'te, pa še to: denar mi je ukradla, vsega, kar sem ga zaslužil na Sv. Višarjah, celih tri sto ena in dvajset dinarjev. Ve'te, potem, da zares ni nič prida!« Spet je odvil kljuko in lajna je zapela sto in stotič svoj otožni napev: Zwei Herzen... Potem je žalostno odkrevsal sam samcat, brez brata in brez žene, v svojo zapuščeno barako.

MURNOVA PISMA

DR. SILVA TRDINA

(Konec)

V. Ivanki Anžičevi

Z Ivanko Anžičevo, urednico tržaške »Slovenke«, se je Murn seznanil na nekem literarnem večeru, ki ga omenja tudi v pričujočem pismu. Ker mu pri »Ljubljanskem Zvonu« niso vselej takoj natisnili vsake pesmi, je bil vesel, da si je s »Slovenko« našel novo glasilo za objavo svojih del. Vendar je bila v »Slovenki« natisnjena ena sama Murnova pesem »Za stari čas«; to je poslal urednici s pričujočim pismom in je izšla že na dvajseti strani letnika 1900.

1

Velecenjena gospica Ivanka! Ker ste dobili od mene besedo, pošiljam Vam v prigribu (*jurističen izraz!*) nekaj verzov, da jih potisnete o priliki v kak kotichek. Ta moj dolg mi je po eni strani celo ljub, ker se mora čakati pri »Zvonu« najmanj tri leta, predno se natisne kaj — in to v najboljšem slučaju. Tu se postopa povsem naravno — od spodaj navzgor! Samo enega bi Vas prosil: če mogoče natisnite jih do aprila, ker bi prišli potem lahko kako *uradni zadržki*. Tudi ne glejte na tó, prosim, da verzi in stope niso povsod odmerjene in preštete. Ta poteza današnjega počenjanja tudi nikakor moderna ni, ampak jako starinska in zato pri nas na mestu! Že »Hamlet«, ta véliki gigant, je prišel *pred 400 leti* do kategoričnega zaključka, da je nesmisel preštovati vzdihne svoje... Samó ne recite: bodite moderni in *preštevajte jih!* S tem naj končam. Da sem verziran v govoru in frazah, napravil bi Vam tem potem nekaj komplimentov, tako pa Vam želim od srca najboljših vspehov pri Vašem podjetji, ki nikakor ne more biti sladko breme, zlasti še gospicam ne. Tudi mi oprostite, da sem na umetniškem večeru vpričo Vas in Vide tako trdovratno molčal: mislil sem si pri tem najboljše, pomagati pa si ne morem pri najboljši volji ne, da neče biti kavalirjenje moja maksima. Vida, ta zlobnica, me je celo povabila k sebi, da bi skupno — molčala! Vendar upam »trotz alledem und alledem«, da je vse to samo »der früh'sten Jugend dumme Fehle«, ki pa se izgubi! Čestitam pa Vam na enem — in to je Vaš brat in le sklepajočemu iz njega na Vas mi je prišlo v glavo in srce napisati Vam takó obširno pismo.

Za slučaj, da želite kake stvari o kakšni reči od mene, prosim pišite mi, kadar boste imeli kaj malega časa zató; ustregel bi Vam po možnosti jako rad in predno se še zakopljem ves v svoj jus. Z odličnim spoštovanjem

Jos. Murn, jurist.
Ambrožev trg 3.
(p. Kalan).

Ljubljana, dne 5. I. 1900.

Pismo.

Naslov: Velecenjena góspica *Ivanka Anžič*, Via Campagnelli št. 10. III. v *Trstu*.

Z Vido meri zopet na pesnico Fanico Vovkovo.

VI. Viktorju Bežku

Viktor Bežek je bil leta 1897., ko je sledeče pismo nastalo, glavni urednik »Ljubljanskega Zvona, dočim mu je Anton Aškerc pomagal urejevati pesniški del. Murn se z obema ni poznal pobliže, odtod tudi uradni slog njegovega pisanja.

Ljubljana, 8. VI. 1837.

Velecenjeni gospod urednik!

Prihranil sem Vam ta pot nekaj dela s tem, da sem pošiljatev svojo direktno na Aškercu naslovil. No, tako bi bilo vse opravljeno. Vendar, gosp. urednik, me nekaj teži, kar me je napatilo i Vas s pismom nadlegovati.

Prvo je moja nepaznost, vsled katere sem Aškercu poslal jedno ne-pravo pesem in sicer ono pod naslovom »Pesem«. To sem bil namreč pozneje nekaj popravil, a tja sem poslal prvotni svoj rokopis; zato Vam jo popravljeno v tem pismu pošiljam. (Zvonovi)

Drugi nagib tega pisma je pa ta, da uničite prvokrat poslani pesni: »Kaj pravíte« in »Beneško romanco«, ker sem že toliko napredoval, da bi se sramoval, če bi kdaj one dve zagledale beli dan. Sramoval bi se istotako, če ne bom v kratkem toli napredoval, da Vam ne bo treba ničesar več popravljati...

V zadnji številki mi je Kettejeva idila »Podgorska svetnica« neznansko ugajala. O, da bi bilo še kaj mnogo tacihi! Moja zasebna sodba o njej je ta, da je dosegel Kette o njej malone popolnost in da [je] ona sploh najlepša pesen, ker ste jih letos natisnili.

Prosim, uvažujte mojo prošnjo in pa doposlano popravljeno pesem. Vaš verni

Jos. Murn VII. b lj. g.

Brez ovoja.

Na katero pesem misli Murn uvodoma, nisem mogla dognati. Zelo verjetno je, da je Aškerc tedaj za »Zvon« sploh ni sprejel. O pesmi »Zvonovi zvonijo«, ki je bila priobčena po pesnikovi smrti v »Slovanu« 1914, pa sodim, da je nastala kesneje, najbrž leta 1900. Sicer mi pa ni znana nobena Murnova pesem s tem naslovom.

Pesmi »Beneška romanca« in »Kaj pravíte« pa je kljub Murnovi prepovedi »Ljubljanski Zvon« prinesel še isto leto na straneh 393. in 583.

VII. Matiji Gregorki

Matija Gregorka je bil oče Murnovega sošolca in prijatelja Miroslava Gregorke. Sledeče pismo je bilo naslovljeno na Škofjo Loko, kamor so se Gregorkovi leta 1897. preselili, in je prošnja na prijateljevega očeta, da bi njegov sin lahko prišel stanovat k Murnu v cukrarno, kakor sta si oba fanta želela.

Ljublj. 11. sept. 97.

Blagor. gospod! Ker me iz Vipave po nobeni ceni niso preje pustili nazaj, došel sem šele zdaj v Ljubljano, od koder v teh zadnjih dneh seveda ne morem več v Loko, dasi bi prišel srčno rad. A kaj bo s Fricom? Soba je pripravljena, zdráva (!) pobeljena in dovolj velika kakor se lahko sami prepričate, tako da Fric ne more v vsi Ljubljani boljšega stanovanja dobiti zraven tega je pa tudi vrt pri hiši.

Če ste Vi morebiti v skrbéh, da bi lumpala, se grozno motite. Premislite vendar jaz nisem več otrok in Fric tudi ne! Veva dobro, da samo s pridnostjo kam prideva in pridna hočeva biti! Vrhu tega pa jaz njega tudi potrebujem zaradi matematike, ktere se mislim še posebno učiti. A čakajte! Fric bo imel pri meni stanovanje brezplačno, samo če pride, ker mi bo kazal matematiko. Torej ne bodite trdi in neusmiljeni do mene! Če sem kdaj kako traparijo napravil, je zdaj ne bom nikdar več! Vem da sem v osmi šoli. Ali pa storite tako: Vi daste Frica k meni za nekaj časa in potem ga vzamete proč, ako mu pojde slabo.

Premislite vse to in verujte mi. Dam Vam svojo možko in častno besedo.

Pričakujem hitrega odgovora, še rajši pa vidim, če pridete sami s Fricom v Ljubljano.

Vaš odkritosrčni

Jos. Murn.

Brez ovoja.

Pismo je nastalo konec velikih počitnic po sedmi šoli, ko se je Murn vrnil v Ljubljano po daljšem bivanju na Slapu pri Vipavi, kjer je bil gost pri Furlanovih, ki jim je v Ljubljani instruiral sina.

Gospod Gregorka je Murnovi želji ugodil in odslej sta fanta res stanovala skupaj v cukrarni.

VIII. Ivu Šorliju

Z Ivom Šorlijem se je Murn seznanil 27. julija 1898 na besedi, ki so jo tedaj v Ljubljani priredili vsi slovenski abiturientje. Šorli je hodil v gimnazijo v Gorici in se je tega dne nalašč zato pripeljal v Ljubljano. Bil je edini izvenljubljski sotrudnik osmošolskega almanaha »Na razstanku«, k čemur ga je pritegnil goriški tiskar Andrej Gabršček brez vednosti ljubljanskih osmošolcev. Prav med Murnom, ki je pri almanahu tudi sodeloval, in Šorlijem je zato izprva vladala neka napetost; ko pa sta se osebno seznanila, sta se kmalu spoprijateljila. Šorli se je po maturi odpravil na Koroško za družabnika k oslepelemu baronu Pinu in šele pozneje na pravo v Graz, kamor je naslovljeno tudi sledeče Murnovo pismo.

I

Dragi! V resnici Tvojega pisma sem bil vesel in Tvoje slike. Biti moraš briljantno razpoložen! Tudi jaz, hvala Bogu, sem zopet čil in vesel svojega zdravja. Ozdravil sem do dobra. Moje življenje tu je enakomerno. Delam malo, jem žgance in kisló mleko, deklice obiskujem in pesni delam. Čitam malo, pa tudi nimam nič posebnega. Financijelno me je podprla malo gospa T., takó da grè. »In rebus adversis« pisal bom za »Narod« podlistke, če Bog dá, in *živel!* Koliko je življenje vredno, vem stoprav zdaj po bolezni. Bil sem parkrat v Ljubljani in hodil z Aškercem na oglede. On je človek! Tebi seveda sem pisal že daljše pismo — a izginilo je? Čul sem tudi nedavno, da si Ti v Gradcu in da študiraš tam — po smrti Pinovi. Veš kaj, dragi, Ti si srečen človek; Tebi se srečni slučaji kar v naročje usipajo. Pa tudi jaz hočem nekaj jezikov znati! Dolgo me že mika poljščina — sevè že zaradi Mickiewicza samega. Puškin in Lermontov mi ne zadoščata več tolikanj. No radoveden sem na »Slovenko«. Dobil jo bom jutri v Mengšu pri »Zorani«, izborni, a *gluhi* deklici. Snidem se tudi po dogovoru z Vido in tam ji slovesno izročim Tvoj poklon. Jaz sem pil z njo bratovščino! Moj Bog, kako ona poljubi! ... Zorani pa Ti še posebej ugajaš — samo to ji ne ugaja, da imaš tak ogenj kot v peči. (Vidi Slovenko) Ž. — Tvojemu cenzorju — bom pisal in oštel ga zaradi njegovega klasiškega filistrstva.

Še enkrat, hvala Ti za sliko; [s] svojo Ti za enkrat ne morem postreči. Pošiljam Ti h koncu še nekaj verzov, ker so šli oni v zadnjem pismu rakom žvižgat. Odpiši takoj! V prihodnjem listu izveš mnenje o svojem pismu. Pošlji kaj.

Tvoj udani

Jos. Murn, stud. iur.
v Zalogu pri Cerkljah
Gorenjsko.

Data v Tvojem pismu me spominjajo, da moram tudi jaz pismo datirati. Torej: 24. VI. 99. Ustrašil sem se jih skoro, ker prihajaš z njimi tako filistrski juristovski na dan. Nekaj pesni sem odposlal že Aškreu. Zadnje so takorekoč najnovejše. Odpiši *kot si obljubil!* Pošlji kaj.

Tvoj udani Jos. Murn.

V prihodnjem pismu se dogovoriva radi počitnic.

Brez ovoja.

Pismo je nastalo v Zalogu pri Cerkljah, kamor je Murn večkrat zahajal o počitnicah k Tomažičevim, katerih sin je nekaj časa stanoval z njim v cukrarni.

Leta 1899. sta izšla v »Slovenskem Narodu« dva Murnova feljtona pod psevdonimom Jurij Zaloški, in sicer »Tri dni in tri noči« v številki 188. in »Avguštin« v številki 194. Oba sta ponatisnjena v Murnovih Izbranih spisih.

Šorli je že v tistem času obvladal več jezikov. Baronu Pinu je čital zlasti francoske in angleške izvornike.

Zorana je še ponovno omenjena pesnica in Vidina sorodnica Fanica Trojanskova.

Nekatere izmed pesmi, ki jih je Murn v tem pismu poslal Šorliju, so bile pozneje natisnjene: »Trenotek« v Murnovih Izbranih spisih, »22. junija« in »Ujetnik« v »Ljubljanskem Zvonu« 1921, »Pesem« in »Bajka o materi« pa v zadnji številki letošnje »Modre ptice«. Doslej še neobjavljene priobčujem na tem mestu:

MOLITEV FAKIRJA

Enoličnost pečena
Pred očmi se sprostita,
daljava meglena
v horizontu umira
o Bog!
Ko vro mi možgani
od vročine pijani,
pri meni ostani
ah, zdaj...
Kot devica mladenča izreka,
kot kri pri imenu se njenem mu steka
mi čilosti daj —
in daj da kot kaplje
vse ure težke,
ki duša se vanje potaplja
kdaj name rosé...

GOSPICI K.

Zdravstvuj, podrugla mladih let,
Glej, sije zarja zadnjega nam dne,
Srce je težko, ustni ko popred —
Tak hladno, trdovratno tak molče.
Usode iste čudnoslični žreb
Je združil rano, rano najno pot,
No srce hladno, bil je pogled srep,
Poljubil mrak je čelo žrtev zmot...
Prišel je čas. Bog zna, če pač — še kdaj
Korak prinese k tebi nazaj...

Vem kaj me čaka. Jasen moj ni del —
In ko o meni temen glas bo šel,
»Bil dober, no neznan...« porečeš ti
In vzdihneš li, pomoliš li...?

GENIJI

Plavali so geniji nad krajino,
nad pusto temno polnočjo —
kot blažen duh, ki vekomaj
sprostiral se je nad vodo.

Globoko v daljne tja temine zroč
svetili so z obličjem noč,
vse zvezdne sanje, rajski slaj,
na tiho zemljo spuščajoč.

In daljne luči svit tedaj
tam izžaril duši mučni raj —
in svet je storil, tuj nje hram
izdajnim nizkim vsem željam.

Kak sramežljivo prečudovita
lepa si danes devica!
Ah, tu ostani tesno privita,
v duši premisli to ljubo dejanje
včeraj in danes —
gledi tam lehe!
Koliko vzgonov v njih, koliko vzmetov...
srce si prosi utehe,
koliko misli, prej, koliko sklepov!

ZANIKOVANJE

SIGMUND FREUD

V svojih »Teoretičnih spisih« obravnava S. Freud v krajših ali daljših monografičnih študijah specialne probleme naše duševnosti. Kakor znano, se kaže Freudu naša duševnost kot poseben, svojevrsten aparat, pri katerem je vse dogajanje med seboj strogo vzročno povezano, torej: determinirano. Pod ozkim krogom zavednega in komaj zavednega se razprostira ogromno brezno nezavednega, ki ga spajajo s prvim samo tenki, pogostoma popolnoma zamašeni ali celo pretrgani hodniki. Če kaj pozabiš, če se v nečem pomotiš, če se zagovoriš, zapišeš, če »nehote« zamenjaš besedo — vse to ne more biti »slučajno«, ne more biti samo naključje, če je naša duševnost zares aparat, pri katerem je sleherna funkcija strogo določena po vzrokih in učinkih. Toda človek, njegova duševnost, je tudi suženj dveh nasprotujočih si principov: principa ugodja (Lustprincip), ki ga tvorita Eros in gon po samoohranitvi, in principa razdejanja, ki je izražen v smrtnem gonu. *Zanikanje*, tajenje nečesa, kar je ena izmed pogostih funkcij našega duševnega dejstvovanja, mora biti torej tudi v strogi vzročni povezanosti z našim ostalim življenjem in v odnosih z obema nasprotujočima si velikima principoma naše notranjosti. Študijo o tem pojavu prinašamo v naslednjem kot primer Freudovega teoretičnega obravnavanja dušeslovnih problemov.

Način, kako nam podajajo naši pacienti svoje domisleke med psihoanalitično obravnavo, nam daje povod k nekaterim zanimivim opazovanjem. »Mislili si boste sedaj, da hočem povedati nekaj žaljivega, toda jaz zares nimam tega namena.« Razumemo, to je zavrnitev pravkar pojavljajočega se domisleka po projekciji. Ali »Vprašujete, kdo bi utegnila biti ta oseba v sanjah. Mati to ni.« Popravimo: Torej je mati. Pridržimo si svobodo, da spregledamo pri tolmačenju zanikanje in da iztržemo čisto vsebino domislice. Tako je, kot da bi bil pacient dejal: »Prišla mi je sicer ob tej osebi mati na misel, toda nimam nobenega veselja, da bi dal tej domisllici veljati.«

Ob priliki si lahko na prav udoben način preskrbimo iskano pojasnilo k nezavednemu izrinjevanju. Vprašamo: Kaj smatrate za kar najneverjetnejše v oni situaciji? Kaj, menite, vam je bilo takrat najbolj oddaljeno? Če gre pacient v past in imenuje to, kar more najmanj verjeti, tedaj je s tem skoraj zmerom priznal tisto, kar je pravilno. Lep nasprotni primer k temu poiskusu nastane pogostoma pri prisilnem neurotiku (Zwangneurotiker), ki smo ga že vpeljali v razumevanje njegovih simptomov. »Prišla mi je nova prisilna predstava. Takoj sem se domislil, da bi utegnila pomeniti prav to določeno. Toda ne, to ne more biti res, sicer bi mi ne bilo moglo priti na misel.« Kar hoče s to utemeljitvijo, ki mu jo je dalo prisluškovanje med kuro, zavreči, je seveda pravi smisel nove prisilne predstave.

Izrinjena predstavna ali miselna vsebina torej lahko prodre v zavest, pod pogojem, da se da *zanikati*. Zanikovanje je sredstvo, da sprejmemo izrinjeno na znanje, je prav za prav že ukinjenje izrinjevanja, toda seveda ne sprejetje izrinjenega. Vidimo, kako se tukaj loči intelektualna funkcija (= zanikanje, ki je negativna sodba. Op. prev.) od afektivnega dogajanja (= izrinjeni čustveni kompleks. Op. prev.). Z

zanikovanjem se ukinja samo ta edina posledica izrinjevalnega dogajanja, da ne pride njegova predstavna vsebina v zavest. Iz tega rezultira nekakšna vrsta intelektualnega sprejetja izrinjenega ob nadaljnjem obstoju bistvenega pri izrinjenju.* Med analitično obravnavo ustvarimo pogostoma še drugo, zelo važno in precej nenavadno spremembo iste situacije. Uspe nam premagati tudi zanikanje in izsiliti popoln sprejem izrinjenega, — pojav izrinjevanja sam s tem še ni ukinjen.

Ker je naloga intelektualne funkcije ta, da pritrjujemo miselnim vsebinam ali jih zanikamo, so nas gornja opazovanja privedla do psihološkega izvora te funkcije. S sodbo nekaj zanikati, pomeni v bistvu: to je nekaj, kar bi hotel najrajši izriniti. Obsodba je intelektualno nadomestilo za izrinjenje, znamenje istega, izpričevalo za njen izvor kakor nemara ono z »Made in Germany«. Preko simbola zanikanja se mišljenje osvobodi omejitev izrinjenja in se obogati z vsebinami, ki jih za svoje dejstvovanje ne more pogrešati.

Funkcija sodbe mora v bistvu priti do dveh odločitev. Njena naloga je, da kakšnemu predmetu pripiše ali odvzame neko lastnost in da prizna ali odreče predstavi eksistenco v realnosti. Lastnost, o kateri naj se odloča, bi bila prvotno lahko dobra ali slaba, koristna ali škodljiva. V jeziku najstarejših, oralnih gonskih vzmeti izraženo: to hočem jesti ali hočem izpljuniti, in v nadaljnjem prenosu: to hočem sprejeti vase in to iz sebe izločiti. Torej: biti mora v meni ali izven mene. Prvotni »jaz ugodja« si hoče vse dobro introicirati, vse slabo vreči od sebe. Slabo, jazu tuje, tisto, kar je zunaj, mu je prvotno identično.

Druga izmed odločitev funkcije sodbe, ona glede realne eksistence nekega predstavljanega predmeta, je zadeva končnega »jaza realnosti«, ki se je bil razvil iz prvotnega »jaza ugodja«. (Realnostna preizkušnja.) Ne gre torej več za to, ali naj se sprejme ali ne sprejme nekaj, kar je bilo zaznano (predmet), v »jaz«, marveč ali se lahko zopet najde nekaj, kar se nahaja v jazu kot predstava, tudi v zaznavi (realnosti). Je torej, kot vidimo, spet vprašanje glede *zunaj in znotraj*. Ne-realno, samo predstavljanje, subjektivno je samo znotraj; ono drugo, realno je tudi v *zunanosti*. V tem razvoju je bil potisnjen ozir glede principa ugodja ob stran. Izkušnja je poučila in naučila, da ni važno samo, ali ima predmet (objekt za zadostitev) »dobro« lastnost, s čimer torej zasluži sprejem v »jaz«, marveč tudi, ali obstoja v zunanem svetu, tako da se ga moremo po potrebi polastiti. Da bi razumeli ta napredek, se moramo spomniti, da izvirajo vse predstave iz zaznav, da so ponovitve istih. Prvotno je torej eksistenca predstave že jamstvo za realnost predstavljanega. Nasprotje med subjektivnim in objektivnim ne obstoja od vsega početka. Nastane šele s tem, da ima mišljenje sposobnost, priklicati zopet v sedanost nekaj, kar je bilo nekoč zaznano, z reprodukcijo v predstavi, medtem ko ni treba, da bi še zmerom obstojal objekt zunaj. Prvi in najbližji namen realnostne preiskuje torej ni ta, da najdemo predstavljanemu odgovarjajoč objekt v realni zaznavi, marveč, da ga *zopet najdemo*, da se prepričamo o tem, da še zmerom biva. Nadaljni doprinos k odtujitvi med subjektivnim in objektivnim izvira iz druge sposobnosti mišljenja. Reprodukcijska zaznava v predstavi

* Isti proces je tudi temelj znanemu pojavu »priklicanja«. »Kako lepo, da tako dolgo nisem imel svoje migrene!« To pa je prva napoved napada, čigar bližanje je človek že začutil, toda še noče verjeti. — Op. avtorja.

ni zmerom njena verna ponovitev; lahko je zaradi opustitev modificirana, zaradi stopitev različnih elementov izpremenjena. Realnostna preiskušnja mora tedaj kontrolirati, kako daleč segajo te izpremembe. Toda pogoj za vzpostavo realnostne preizkušnje je, da spoznamo, da so se izgubili objekti, ki so nekoč nudili realno zadostitev.

Sojenje je intelektualna akcija, ki odloča o izbiri motorične akcije, prekinja z odlaganjem mišljenja in vodi od misli k dejanju. Odlaganje mišljenja moramo vzeti kot poizkusno akcijo, kot motorično tipanje, z malim naporom odvajanja. Spomnimo se: kje je preje uporabljal »jaz« tako tipanje, na katerem mestu se je navadil tehnike, ki mu sedaj služi pri njegovih miselnih dogajanjih? To se je bilo zgodilo pri sensoričnem koncu duševnega aparata, pri čutnih zaznavah. Po našem domnevanju ni vendar zaznava samo čisto pasivno dogajanje, temveč pošilja »jaz« periodično majhne količine za zasedbo v zaznavni sistem, s katerimi prepokuša zunanje dražljaje, da bi se po vsakem takem tipajočem prodoru zopet umaknil.

Študij sodbe nam morda prvič nudi vpogled v nastajanje intelektualne funkcije iz igre primarnih gonskih vzmeti. Sojenje je smotreni nadaljni razvoj vsrkavanja, ki je nastalo po principu ugodja, v »jaz«, ali izvrženja iz jaza. Njegova polarnost se zdi, da odgovarja nasprotju obeh gonskih vrst, ki smo jih bili sprejeli. Pritrjevanje — kot nadomestilo za združitev — pripada Erosu, zanikovanje — posledica izvrženje — destrukcijskemu gonu. Splošno veselje do zanikovanja, negativizem mnogih psihotikov moramo bržkone razumeti kot znamenje razrešitve gonov zaradi odtegnitve libidinoznih komponent. Dejstvovanje funkcije sojenja pa je omogočeno šele s tem, da je dovolil nastanek simbola zanikovanja mišljenju prvo stopnjo neodvisnosti glede uspehov izrinjenja in s tem tudi glede oblasti principa ugodja.

S tem pojmovanjem zanikovanja se zelo dobro sklada dejstvo, da ne najdemo pri analizi nobenega »ne« iz nezavednega in da se priznavanje nezavednega po jazu izraža v negativni formuli. Ni močnejšega dokaza za uspelo razkritje nezavednega, kakor če reagira analizirani na to s stavkom: *tega nisem mislil*, ali: *Na to nisem nikoli mislil*.

Prevedel B.

P O R O Č I L A

GLEDALIŠKA POROČILA

Opombe h krstni predstavi »Blodnih ognjev«.

1.

Mimo prve poklicne uprizoritve Linhartovega Matička in mimo Gregorinove nove pasijonske igre smo letos doživeli tri krstne predstave: Šorlijeve Blodne ognje, Kreftove Malomeščane in Vombergerjevo Zlato tele. Če primerjamo to število z onim iz lanske sezone, se nam prikaže precejšnja razlika. Lani smo imeli — če odštejemo dramatisacijo Tavčarjeve Visoške kronike, ki je prav za prav ne moremo uvrstiti v dramsko literaturo — en sam odrski krst, Golljevo Kulturno prireditev v Črni mlaki.

Prišli bodo ljudje in rekli, da slovenska dramatika rase. Ta ugotovitev je žal dokaj netočna, ker je zgolj kvantitativna in površno statistična. Zato je ne kaže sprejeti brez pridržkov. Kulturna, umetniška, dramska vrednost uprizorjenih slovenskih del se zadnja leta namreč nikakor ni povečala — in se ponavadi tudi nikdar ne večja — sorazmerno z njihovim številom, s kvantiteto. O rasti, o napredku, o pozitivnem razvoju pa lahko govorimo edinole takrat, kadar se pojavijo nove kulturne vrednote, novi ustvarjalni momenti, skratka, kadar imamo opravka s kvaliteto. To je prvo, kar je treba pri letošnjih igrah ugotoviti brez solz in pritajenega stokanja.

Drugič:

Odnos časopisne kritike do slovenskih premijer se tudi v ničemer ni spremenil. Jedro dnevnškega poročila o slovenski igri še zmerom tvorijo tri stare, obrabljene fraze, ki bi jih najlaže reproducirali takole: 1. Domačo dramatiko potrebujemo, zatoorej bodimo z njo čimbolj previdni in prizanesljivi. 2. Domače delo je bilo kljub mnogim nedostatom na dostojni umetniški višini. 3. Občinstvo je sprejelo dolgo pričakovano delo domačega avtorja s toplim, iskrenim aplavzom.

Če podrobneje raziščemo tako kritično metodo, se nam v njej kmalu razodene veliko preživelega rodoljubarstva, veliko sramežljive ozkosrčnosti in nezavedne neiskrenosti.

Res, domačo dramatiko potrebujemo, potrebujemo jo tako zelo, da lahko mirno trdimo: Dokler ni zrele, zavedne, močne slovenske dramatike, je tudi vse naše igralsko, režisersko in kritično prizadevanje samo poskus in priprava za delo, ki šele pride. Toda tako dramatiko, ki bo res soustvarjala slovenski teater, bodo zgradili ljudje, ki bodo znali tudi vzdržati kritični pritisk, ki zmerom nastaja in celo mora nastajati hkratu z umetniško produkcijo. Z usmiljenjem in prizanesljivostjo pa v umetnosti ne pojdemo daleč. Če je umetnina tako močna, da s svojo sugestijo preмага in preživi tudi tako imenovanega nenaklonjenega recenzenta, potlej prav in v redu. Če pa producentu zaradi kritičnega ozračja, ki vlada okrog njega, uplahnejo moči, je to zanesljivo znamenje, da z njegovo produkcijo nekaj ni v redu, ali pa, da so njegove moči premajhne za trajno, pomembno produkcijo. Mislim, da ni treba dodajati: Recenzent, ki pokaže na tak pojav, gotovo ni nenaklonjen, marveč pošten in pravičen sodnik. Ta borba med umetnikom in kritiko mora biti in tudi zmerom bo, saj je to lastnost in zakonitost vsake zdrave umetniške rasti, vsakega družbenega razvoja, vsakega človeškega življenja sploh. Strah pred kritiko pa samo priča, da se v okolju, ki se kritike boji, skrivajo bolezenske kali.

Tretjič:

Velik del uspeha, ki ga imajo na našem odru tudi povprečni avtorji, je treba pripisati dramaturški obdelavi, igralcem in občinstvu. Domači teksti prihajajo zlasti letos dokaj očiščeni, prirezani in podprti na deske, ljubljanska gledališka družina vsebuje po večini dober, ponekod tudi nadpovprečen igralski material, in naposled: občinstvo je zelo potrpežljivo. Da pa ta potrpežljivost ni neomejena, in da občinstvo ni slepo ali neodgovorno za svoje simpatije in antipatije, kakor bi ga velikokrat radi videli avtorji in kritiki, o tem zgovorno priča dejstvo, da si mimo Cankarja nihče izmed domačih avtorjev, ki se jih je po vojni vendarle že nabralo lepo število, ni mogel priboriti stalnega mesta v repertoarju.

2.

Avtor, ki je zbudil v meni tako dolgotrajno rezoniranje, me ne zaposluje toliko zaradi svoje umetniške moči ali prepričevalnosti — zakaj ta prepričevalnost naposled ni kdo ve kako velika ali trajna — marveč zanima me zlasti kot socijološki pojav in literarno zgodovinska posebnost.

Ivo Šorli prihaja iz generacije ljudi, ki so zrasi nekako sporedno s slovensko Moderno, to je, hkratu s Cankarjem, Murnom, Kettejem in Župančičem. Večina teh ljudi je prišla s kmetov, doštudirala v Ljubljani in na Dunaju ter si ponavadi izbrala poklic zdravnika, odvetnika, notarja ali profesorja. Pisati so začeli skoraj vsi že na gimnazijskih klopih in po končanih študijah so pisali naprej, ponavadi ne toliko zaradi notranje potrebe, marveč nekako zato, ker je bilo takrat lepo, moderno in napredno, sodelovati pri revijah, se greti v senci Cankarja in Župančiča ter od časa do časa izdati roman, dramo ali zbirko novel. Izrazite literarne osebnosti, ki bi odločilno vplivala na razvoj naše pisarije, ni bilo med njimi. To so bili literarni delavci, ki so prejadrali literarne in svetovno nazorske vode mimo poznočitalniškega prosvitljenstva in hejslovanstva, liberalnih in klerikalnih političnih čeri ter naposled pomrli, utihnili ali pa pozneje znova zaživel v integralnem jugoslovanstvu. Patrijarhalni slovenski reviji Zvon in Dom in svet sta jim zlasti v prejšnjih letih posvečali veliko pozornost in jih skušali zasidrati kot pomembne glasnike te ali one nazorske ali literarne smeri. Imen ne bom našteval, saj so večinoma znana iz revij, iz Slovenca in Jutra in s srednješolske mature: Meško, Kraigher, Novačan, Vl. Levstik itd. itd. Izvzeta sta tu samo Pugelj in Gradnik, dve manj znani, toda samonikli osebnosti: Pugelj, prvi moderni pripovedovalec, ki je odkril realno, zemeljsko, snovno življenje našega malomeščana, Gradnik, mračen, zagrenjen lirik, poln fevdalnih in konzervativnih elementov, toda v svojih najboljših pesmih lirik velikega formata.

Velikokrat sem razmišljal, kakšno skupno oznako bi dal tem literarnim delavcem. Najraje bi jih imenoval »pisatelje sopotnike«. Zmerom, kadar prebiram tekste teh ljudi, se mi vsiljuje misel, da je pomen takega pisanja samo civilizatoričen. Če raziščem namreč družbeno strukturo teh avtorjev, pridem kmalu do spoznanja, da so to pomeščanjeni kmetje ali malomeščani, ki so z mestno obleko, z meščanskim mobiljarjem, z literarno kavarno in s svojim inteligenčnim poklicem avtomatično zašli tudi v tesnejše stike z literaturo, se navadili pismenega izražanja svojih misli ter naposled postali nekakšni pisatelji amaterji. Zrasli so ob Moderni in dobivali od nje svojo prvo hrano, odločilnega literarnega ali nazorskega boja niso nikdar izvojevali, živeli so v senci velikih imen, velikih literarnih in socijalnih dogodkov, se umikali pod okrilje političnih strank ter greti svoje bolj ali manj skromne talente ob ognju Cankarjevega temperamenta. Zdaj, ko se polagoma spuščajo večerne sence na ta veliki čas, ko dan za dnem neopazno in skoraj brez boja padajo postojanke stare pisarije ter prihajajo na bojišče novi ljudje, se šele pričinja razodevati dejstvo, da so ti ljudje hodili zares samo ob strani, »sopotovali« in da se pri nekaterih že bliža konec potovanja.

»Sopotnik« je tudi Ivo Šorli. Žal eden najšibkejših in najmanj izrazitih. To razodeva tudi njegov dramski prvenec. Prav za prav ta prvenec ni kdo ve kako začetniški ali nedograjen. Ne, miselnost, problematika in motivni svet njegovega dela so slej ko prej zelo dorasli in določni, kar pa gledalca niti najmanj ovira, da bi v čudno zvarjenem skupku fabule, oseb in konflikta ne zaslutil vnetega amaterja, ki ga veseli biti dramski avtor. V Gledališkem listu berem, da je Šorli v svojih povestih razgrinjal vnanjo resničnost meščanskega življenja z veselimi rezoniranjem in z veliko ljubeznijo do vsakršnega kramljanja. Prav. Velja. Toda v drami vidimo že po prvih prizorih, da je celo zasnova fabule, konflikta in figur izrazito lagodno kramljanje ali točneje: trač.

Vidite — tako nekako bi lahko pripovedoval to zgodbo — gotovo poznate gospo Melanijo, ženo tistega pustega sodnega nadsvetnika. Lepa gospa prav za prav. Pa tako mlada pri svojih letih. Nič se ji ne pozna, da ima dva odrasla otroka. Kar škoda jo je, da mora zmerom ždeti doma v tistem zoprnem stanovanju. Saj veste, zmerom isto, salon, jedilnica in tako naprej. Potlej pa: hčerka brez dote, sin je bil nekaj bolan,

mož je siten, ko pride s sodnije domov. Zadolženi so bili pa tudi. Brat je gospodu posodil nekaj denarja, menice ali kaj, pa pride kar nenadoma tale brat in pravi, da mora vrniti denar. Kar pomislite, prosim, bilo je pa ne vem koliko, deset tisoč ali kaj! No, zdaj pa naprej! Gospod Kastelic, oh, gotovo ste ga že videli, priletel človek, a še možak, kavalir, brki, avtomobil, denarja nič koliko, drugače se pa nič slabega ni slišalo o njem. No, tale Kastelic se je malce zanimal za gospo Melanijo. Saj veste, brhka ženska! Dedce pa tudi poznate. Nikoli ne veste, kaj jim vse po glavi roji. Tisti dolg od gospodovega brata je prav on izterjeval. No, in Kastelic, ne bodi len, predlaga gospé, da bi se s tisto menico marsikaj lahko napravilo, da bi jo on, Kaste-lic, kratkomalo pozabil, če bi bila gospa malo bolj priljudna. Gospa pa pokoncu: Kaj pa mislite! Kako si pa tole predstavljate, gospod Kastelic? Jaz sem poštena žena! Tako se je razburjala. Nazadnje pa: hčérka brez dote, sin komaj ozdravel in tik pred izpiti, dolg pri hiši, ona pa še vsa mlada in Kastelic zaljubljen — in gospa mu pade okrog vratu. Za vrati v salonu sta se nekaj poljubljala, huđega pa ni bilo nič. Sin pa — no, saj je bil zmerom malo ekscentričen — vidi to reč, gre in se ustrelí. In zakaj, vas vprašam? Zato, ker je mislil, da bo mater rešil sramote in očeta dolga, ker je bil zavarovan za primer svoje smrti. Prava tragedija! Kakor v romanih ali pa na odru! Lahko si mislite, kako so bili vsi žalostni zaradi tega!

Brez zamere — resno ni mogoče pripovedovati te strašne anekdotične tragedije. Ivo Šorli pa jo je le obdelal resno. Igralci so jo tudi resno igrali, kaj so pa drugega mogli! Toda kritiki so kljub vsemu prav tako resno ocenili to tragedijo ter izjavili, da gre za zadevo trajne vrednosti.

Ne morem si pomagati; raje se še jaz vdam maliku večine in povem, da sem tudi prepričan o trajnem pomenu te čudne literature. Toda z majhnim pridržkom. Po-membna ni zaradi svoje dramske ali katerekoli druge umetniške kvalitete, marveč zato, ker nam bodo »Blodni ognji« ostali dokument, ki bo pričal, da ob njihovem krstu še ni bilo slovenske gledališke kritike. Zakaj kritika, ki ne more ločiti drame od prijetnega amaterskega produkta — »Blodni ognji« so izrazito amatersko pisanje! — ter ne bušne v smeh, kadar ji servirajo tako izmišljene in turbne tragedije, pač težko dokaže svojo eksistenco.

Filip Kalan.

R A Z N O

NOVA OPERA RICHARDA STRAUSSA

Državna opera v *Dresdenu*, ki je že tradicionalna vprizoriteljica Straussovih oper-nih novitet, je prva vprizorila tudi njegovo najnovejše delo, »Molčečo ženo«, ki ji je napisal libreto Stefan Zweig. Kakor za »Volponeja«, ki ga je tudi uglasbil Strauss, je vzel Stefan Zweig snov pri Shakespearejevem sodobniku in srboritem nasprotniku Benu Jonsonu. Snov je komična in obravnaa borbo za dedščino starega Sira Moro-susa, bivšega admirala Njegovega angleškega Veličanstva, ki jo končno izvohuje sebi v prid njegov zviti nečak in član potujoče igravske skupinice Henry, s pomočjo svojih veselih poklicnih tovarišev in svoje lepe in zvite ženice Aminte. Intrigo vodi, kakor v znani Rossinijevi komični operi, pretkani in vseh muh polni brivec.

Opera je dosegla tako pri občinstvu kakor tudi pri kritiki velik uspeh.

KNJIGE, KI SO „PRETRESLE SVET“

Rezultat ankete Instituta umetnosti in znanosti columbijske univerze je pokazal, da je sledečih 43 knjig — iz let od 1885—1933 — najbolj vplivalo na mišljenje našega časa:

Marx: Kapital. Freud: Tolmačenje sanj. Spengler: Zaton zapada. Einstein: O specialni in splošni relativnostni teoriji. Thomas Mann: Zauberberg. Bohr: Atomska teorija. Planck: Predavanja o termodinamiki. Jung: Psihologija nezavednega. Remarque: Na zapadu nič novega. Hitler: Moja borba. Ibsen: Hedda Gabler. Tolstoj: Kreutzerjeva sonata. Lenin: Imperfalizem. Trocki: Zgodovina ruske revolucije. Proust: A la recherche du temps perdu (= Iskanje izgubljenih dni). Shaw: Človek in nadčlovek. Joyce: Ulysses. Wells: Svetovna zgodovina. Butler: The Way of all Flesh. Kipling: Balade iz barak. Sinclair Lewis: Široka cesta. Upton Sinclair: Džungla. Itd. itd.

V seznamu pogrešamo od Evropecev predvsem Dostojevskega, Nietzscheje in Bergsona, katerih učinek na mišljenje in pojmovanje sodobnosti je bil ogromen.

KAJ BERE AMERIŠKA MLADINA

Neki newyorški srednješolski učitelj je hotel dognati, ali se sodobna šolska mladina tudi izven šole kaj zanima za knjigo in če se, kakšne so knjige, po katerih sega ob prostih urah. Izbral je 500 učencev in učenk in jim poslal pismena vprašanja, na katera so mu tudi pismeno odgovorili. V ospredju vsega njihovega zanimanja, tako so mu odgovorili, soje romani — in sicer predvsem romani, ki jih berejo tudi odrasli, ne pa *delu iz takozvane mladinske literature*. Kakor vse kaže, se deček in deklica že zelo zgodaj odvrneta od moralizujočih in podučnih mladinskih zgodb in segata samo po štivu, ki bi zanimalo tudi odraslega bralca. Seveda je okus pri mladini še zelo nerazvit in ne zna še ločiti vrednega od nevrednega. Deklice (tudi še zelo mlade) berejo ljubezenske romane, v katerih so ženske junakinje in katerih usoda se razpleta v sodobnosti. Dečkov je več kot polovica navdušenih za potopisne in zgodovinske zgodbe. Več kot dvanajst procentov je takih, ki izven šole še niso nikdar brali kakega življenjepisa ali kake drame. Pesmi skoro sploh ne berejo. Od pet sto se jih je javilo samo devet, ki so že prebrali kako pesniško zbirko. Sicer pa jih je tudi med odraslimi razmeroma malo, ki imajo smisel za pesmi. Na vprašanje, kateri avtorji so jim najljubši, so bili odgovori silno nejasni. Kič in šund bere mladina s prav takim navdušenjem kakor lepo literaturo. Poleg velikih imen, kakor so: Dumas, Mark Twain, Stevenson, Alcott, Wells, Kipling, Dreiser in Lewis, soje tudi imena manjvrednih pisateljev. Mladina, kakor tudi toliko odraslih, še ne razlikuje med resničnostjo, ki jo je oblikoval umetnik in med izmišljenimi prizori in neživimi osebami, ki jih je sfabriciral šušmar. Mladina se kakor sleherni živ človek zanima za vse, kar je človeškega, a je še neizkušena in prav lahko verjame videzu. Vzgojitelji bi morali to upoštevati in dajati mladini *kvalitetne knjige* in se pri tem ne bati, da je zanje morda še nezrela ter se bo ob njih pohujšala. Ob *dobri* knjigi, pa naj govori o čemerkoli, se za mladino ni bati pohujšanja. Za kar je še nezrela, je ne bo zanimalo in tega ne bo brala... Mladino veliko bolj pohujšujejo takozvane moralistične mladinske zgodbe o pridnih Janezkih in hudobnih Mihcih, ki ji jih tako pridno vsiljujemo. Odgovori na vprašanje, katere romane so prebrali v zadnjem času, so potrdili domnevo, da film močno učinkuje na bralca; večina naslovov knjig, ki so jih učenci navedli, je bilo v posredni ali pa neposredni zvezi z naslovi filmov, ki so bili v zadnjem času igrani. Film je danes sila, ki odločilno posega v vzgojo sodobnega človeka in s tem bi morali računati vzgojitelji. Nikakor ni nujno, da bi bil ta vpliv v vsakem primeru kvaren, zlasti, če bi dajali mladini tudi zrelo knjigo, ki bi ji bila eden najzanesljivejših vodnikov skozi zmedo velikomestnega življenja: skozi zmedo ulice, dnevnega časopisja in filma.

—5.

**Salda-konte, štrace, journale,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

Bratje Piatnik v Radečah pri Zidanem mostu

je najstarejša tovarna za papir v Jugoslaviji, ki izdeluje priznано najboljši in najfinejši papir za dokumente, vrednostne papirje, za trgovske in zemljiške knjige itd.

Zlasti izdeluje **lin brezlesni papir** vseh vrst in teže za tisk knjig, listov, brošur in vseh vrst tiskovin, pismeni in pisarniški papir, strojepisni papir, karton bel in barvast, dokumentni koncept itd. — **Specialna tovarna za izdelavo risalnega papirja, papirja za kamenotisk, offsettisk in bakrotisk**

Izdeluje tudi vse vrste **srednjefinega papirja**

Naročila sprejema in izvršuje ter daje vsa pojasnila tvrdka

MERCINA IN DRUG

glavno zastopstvo in samoprodaja na veliko

Ljubljana, Kolodvorska ulica 8 — Telefon 22-32

Cene skrajno solidne, nižje od vseh inozemskih!

MADELON LULOFS

GUMIJJEVE PLANTAŽE

ROMAN S SUMATRE

je pravkar izšel. Naročniki ga bodo prejeli v najkrajšem času.

Knjiga je zelo okusno opremljena in bo v veselje slehernemu naročniku.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

Reviji je priložena položnica. Cenjene naročnike prosimo, da nam nakažejo naročnino za mesec julij